
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Fillol Glannaz, Ninon. *Lepenisme i arrels històriques : continuïtats i transformacions de l'extrema-dreta francesa*. Treball de Final de Grau (Universitat Autònoma de Barcelona), 2025 (Grau en Història, Política i Economia Contemporànies / Contemporary History, Politics and Economics). 56 pàg.

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/330280>

under the terms of the license.

**Lepenisme i arrels històriques: continuïtats i transformacions
de l'extrema-dreta francesa**

Ninon Fillol Glannaz

Prof. Joan Pubill Brugués

Treball Final de Grau

Grau en Història, Política i Economia contemporànies

Facultat de Filosofia i Lletres

Universitat Autònoma de Barcelona

2025 / 2026

A Tonton et Tata,

Grâce à vous, j'ai compris l'importance de l'éducation, du savoir et de l'esprit critique.

RESUM

Aquest treball investiga les arrels històriques i ideològiques del lepenisme en el recorregut de l'extrema-dreta francesa. A partir d'una perspectiva històrica i historiogràfica, s'estudia la continuïtat i transformació que connecten els corrents d'extrema-dreta contemporanis amb els corrents contrarevolucionaris, nacionalistes i autoritaris. L'escrit analitza les influències intel·lectuals i els esdeveniments que han obert pas a la creació del partit Front Nacional fundat per Jean-Marie Le Pen, un projecte polític que va unir diferents grups de la branca d'extrema-dreta i es va adaptar a les institucions democràtiques i als contextos polítics contemporanis. Gràcies al seu «lideratge carismàtic», Le Pen construeix la seva base electoral a través d'un discurs excloent centrat en la immigració, la identitat nacional, l'oposició a les elits i la globalització sota el lema de «preferència nacional». El lepenisme representa una reformulació moderna de les tradicions d'extrema-dreta, causant un impacte en la societat francesa i assentant les bases d'un nacional-populisme contemporani influenciant altres moviments i partits d'Europa.

Paraules clau: lepenisme, extrema-dreta francesa, Front Nacional, nacionalisme, nacional-populisme, feixisme, contrarevolució.

ABSTRACT

This work investigates the ideological and historical roots of Lepenism through the history of the French far-right. From a historical and historiographical perspective, this paper studies the continuity and transformation that connect contemporary far-right currents with counter-revolutionary, nationalist, and authoritarianist currents. It analyzes the intellectual influences and events that have paved the way for the creation of the National Front party, a political project, founded by Jean-Marie Le Pen, that unified different groups of the far-right branch and adapted to democratic institutions and contemporary political contexts. Thanks to his «charismatic leadership», Le Pen builds his electoral base through an exclusionary discourse focused on immigration, national identity, opposition to elites, and globalization under the slogan of «national preference». Lepenism represents a modern reformulation of far-right traditions, causing an impact on French society and laying the foundations of a contemporary national populism influencing other movements and parties in Europe.

Keywords: Lepenism, French far-right, National Front, nationalism, national-populism, fascism, counter-revolution.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	1
2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ: EXTREMA-DRETA	4
3. EXTREMA-DRETA FRANCESA: ORÍGENS I FORMACIÓ	9
4. LEPENISME: JEAN-MARIE LE PEN I EL FRONT NACIONAL	22
4.1. EL PERSONATGE: JEAN-MARIE LE PEN	22
4.2. ORÍGENS DEL FRONT NACIONAL: L'ORDRE NOUVEAU	23
4.3. EL FRONT NACIONAL: DEL MOVIMENT AL PARTIT	25
4.4. ASSENTANT LES BASES DEL FRONT NACIONAL: ANYS VUITANTA	31
4.5. L'APOGEU DEL FRONT NACIONAL: ANYS NORANTA	36
4.6. LA INESTABILITAT DEL FRONT NACIONAL: ANYS DOS-MIL	39
CONCLUSIONS	42
ESPAI ELECTORAL: EL VOT, EL DISCURS I LA REPRESENTACIÓ POLÍTICA LEPENISTA	42
EL LEPENISME EN L'EXTREMA-DRETA HISTÒRICA	43
BIBLIOGRAFIA	45
ANNEXOS	50

Nota: Aquest treball conté l'ús d'eines d'Intel·ligència Artificial, específicament ChatGPT i NotebookLM. Aquestes eines s'han utilitzat només com a suport complementari per fer algunes correccions ortogràfiques i de format, algunes traduccions i han servit d'ajuda a l'hora d'escriure les referències bibliogràfiques, respectant l'estil i el format.

1. INTRODUCCIÓ

A partir de la derrota del feixisme a la fi de la Segona Guerra Mundial, el pensament contrarevolucionari francès ha sobreviscut a partir de l'adaptació i reconfiguració de les seves arrels conceptuals i semàntiques en un nou horitzó. Més enllà d'enfocar l'extrema-dreta com un objecte polític estable o evident, aquesta investigació examina els mecanismes discursius i teòrics a través dels quals aquest corrent ha reformulat el seu vocabulari, ha redefinit la seva relació amb la història, identitat i sobirania, i ha passat de referències religioses i historicistes a adoptar registres seculars i culturals amb un enfocament més identitari. Aquests abordaments es concilien a través d'una anàlisi del camp semàntic en el qual opera el pensament contrarevolucionari. En traçar les transformacions d'aquest vocabulari des dels entorns intel·lectuals de la postguerra fins a les seves expressions polítiques contemporànies, trobem una contínua rellevància analítica de la contrarevolució com a eina conceptual per a entendre l'extrema-dreta actual.

La reconfiguració de l'extrema-dreta és un dels casos més importants de l'actualitat històrica i política actual. Ja no parlem d'una excepció francesa sinó d'una realitat transnacional i global. En 2018, diversos governs de la Unió Europea com Àustria, Itàlia, Dinamarca, Polònia, Hongria, Dinamarca, Finlàndia i Eslovàquia eren ja dirigits o influenciats per partits d'extrema-dreta, nacionalistes i xenòfobs. A escala mundial, la victòria de Donald Trump als Estats Units del 2024, ha transformat aquesta tendència en un fenomen global, marcant un creixement que el món no ha conegut des dels anys 1930¹.

L'objectiu central del treball és abordar el lepenisme no com un simple ressorgiment del feixisme històric que contraataca el sistema polític francès, sinó com a una síntesi denominada, segons alguns autors, com un «compromís nacionalista», la qual ha aconseguit transmutar la matriu neofeixista de postguerra en un post-feixisme adaptat al sistema democràtic². Es tracta d'analitzar com Jean-Marie Le Pen va aconseguir unir famílies polítiques antagonistes -neofeixistes, catòlics integristes, nostàlgics de l'Algèria francesa- amb la finalitat de crear una força política indefinida i integrada al sistema republicà³. D'altra

¹ Enzo Traverso, «From Fascism to Postfascism: Definitions», en *The New Faces of Fascism: Populism and the Far Right*, traducció de David Broder, Verso, Londres / Nova York, 2019.

² Jean-Yves Camus i Nicolas Lebourg, *Far-Right Politics in Europe*, traducció de Jane Marie Todd, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts) / Londres, 2017, p. 47

³ Enzo Traverso, «From Fascism to Postfascism: Definitions», en *The New Faces of Fascism: Populism and the Far Right*, traducció de David Broder, Verso, Londres / Nova York, 2019.

banda, també és important construir un marc conceptual i una revisió profunda de la literatura, que emfatitzi la definició i controvèrsia de conceptes claus i que abordi les principals fractures existents.

En aquest treball s'estudiarà les arrels històriques i ideològiques del lepenisme, remuntant als inicis de l'extrema-dreta francesa i entendre com ha sobreviscut a la «travessia pel desert». L'estudi del lepenisme és un repte per a la política francesa, ja que aquest moviment s'escapa de les categories tradicionals per la seva naturalesa variada, tractant-se així d'un fenomen polític fàcil de caure en conjectures confuses, abastant una barreja de neo-feixisme, conservadorisme contrarevolucionari i de nacional-populisme⁴. Tot i que va canviant amb el temps, el discurs central és la decadència nacional causada per la immigració, el «Sistema» i la globalització⁵. Jean-Marie Le Pen i el seu partit Front Nacional (1972) s'inspiren en pensadors que han difós, teoritzat i manifestat idees d'extrema-dreta, heretant el pensament contrarevolucionari de Joseph de Maistre, diplomàtic del Regne de Savoia que oposava les idees de la Il·lustració i la Revolució Francesa, el nacionalisme integral de Charles Maurras, representant del moviment nacionalista i monàrquic *Action Française* (1899), i el nacionalisme ètnic basat en el determinisme de Maurice Barrès, escriptor i polític nacionalista.⁶ Altres figures com Édouard Drumont, Pierre Drieu La Rochelle i Pierre Poujade també van influenciar la trajectòria de Le Pen. A partir de la influència d'aquests referents intel·lectuals i l'adaptació dels nous temps amb el nacional-populisme, sorgeix el lepenisme⁷. No és una simple resurrecció del feixisme històric, sinó un «compromís nacionalista» que ha aconseguit transmutar la matriu neo-feixista de postguerra en un post-feixisme adaptat al sistema democràtic⁸.

L'escrit es basa principalment en una anàlisi històrica i historiogràfica, utilitzant una metodologia diacrònica, orientada a estudiar l'evolució en la llarga durada de l'extrema-dreta a França fins a entendre el sorgiment de lepenisme, d'on neix i quines són les seves influències. La investigació es recolza en un mètode deductiu partint de la taxonomia de

⁴ Pierre Milza, «Le Front national crée-t-il une culture politique ?», *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, n° 44, Presses de Sciences Po, París, 1994, pp. 39-44, p. 39.

⁵ Ferran Gallego, *Neofascistas. Democràcia y extrema derecha en Francia e Italia*, Debolsillo, Barcelona, 2011, (1a. ed. 2004), p. 371.

⁶ Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 20.

⁷ Pierre Milza, «Le Front national crée-t-il une culture politique ?», *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, n° 44, Presses de Sciences Po, París, 1994, pp. 39-44, p. 43.

⁸ Jean-Yves Camus i Nicolas Lebourg, *Far-Right Politics in Europe*, traducció de Jane Marie Todd, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts) / Londres, 2017, p. 47.

l'extrema-dreta per així poder analitzar els fets a través d'informació qualitativa, amb una àmplia selecció de fonts bibliogràfiques.

Aquest tema ens permet entendre els orígens i desenvolupament de certs moviments polítics emergents en el panorama actual i amb cada cop més repercussió. Es tracta d'una qüestió d'interès rellevant, ja que el cas francès va ajudar a assentar les bases discursives nacional-populistes a la resta d'Europa a finals segle XX. El Front National es va convertir en un model per a molts partits de la dreta populista a Europa occidental, encara que originalment es va inspirar al Moviment Social Italià (MSI). Alguns partits influenciats per l'FN van tenir èxit, com l'Interès Flamenc (*Vlaams Belang* en neerlandès) a Bèlgica, mentre que altres van fracassar, com certes iniciatives a Espanya o el Partit Nacional Britànic (BNP) al Regne Unit⁹. És veritat que l'extrema-dreta adopta formes diferents segons el país, però el moment el qual Jean-Marie Le Pen va passar a la segona volta durant les eleccions franceses de 2002 van marcar un gran impacte polític europeu¹⁰.

Aquesta recerca ha plantejat la transformació de l'espai contrarevolucionari desacreditat en 1945 envers un «post-feixisme»¹¹ capaç de dictar l'agenda política contemporània. L'anàlisi se centra en com muten els moviments nacionalistes francesos, defensant inicialment un racisme biològic i l'antisemitisme fins a transformar el seu discurs en una xenofòbia reformulada, centrada en la islamofòbia com a eix estructurant de la identitat nacional i l'Estat fort i sobirà i rebutjant la globalització.

De manera més profunda, l'objectiu principal és examinar la naturalesa de l'extrema-dreta a França durant la dècada dels cinquanta, i com el seu llenguatge ha anat variant en diversos eixos (sobirania, història, identitat), partint del context de postguerra, on la derrota del feixisme va comportar a una contrarevolució com a projecte intel·lectual alternatiu. La part més important se centra en una anàlisi detallada dels camins al lepenisme amb el discurs de Jean-Marie Le Pen com una articulació política contemporània del pensament contrarevolucionari i la formació del seu partit, traçant com aquestes transformacions intel·lectuals i semàntiques es van traduir en un llenguatge populista. Seguint aquesta trajectòria, des de la formació de les arrels doctrinals, passant pels cercles intel·lectuals de la postguerra, fins a la política d'extrema-dreta contemporània.

⁹ Cas Mudde, *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge University Press, Cambridge, 2007, p. 275.

¹⁰ Enzo Traverso, *Las nuevas caras de la derecha*, traducció d'Horacio Pons, Siglo Veintiuno Editores, Buenos Aires, 2018, p. 24.

¹¹ Véronique Nahoum-Grappe, «L'extrême droite française en chaleur», *Esprit*, 2024, p. 1.

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ: EXTREMA-DRETA

Quan parlem d'extrema-dreta pensem en una «dreta de rebuig» que trenca amb l'ordre establert, renegant tot el model social, civil i econòmic del moment.¹² L'estudi de l'extrema-dreta implica analitzar un fenomen que, tot i tenir una identitat clara, resulta difícil de delimitar des d'un punt de vista conceptual. Aquesta dificultat s'explica a causa d'una evolució històrica complexa i una estructura interna fragmentada. Històricament, l'extrema-dreta no ha estat mai monocromàtica i uniforme, sinó extremes dretes que formen un microcosmos polític tancat en ell mateix¹³. Com ens explica Ariane Chebel d'Appollonia, «l'estudi de l'extrema-dreta és un exercici delicat»,¹⁴ ja que el mateix terme és un concepte equívoc, o com el definiria l'historiador Michel Winock: «és un corrent polític “dur”, però un concepte polític “tou”»¹⁵. D'aquesta manera, la recerca contemporània ens permet diferenciar l'extrema-dreta tradicional, que rebutja la sobirania popular, i la dreta radical, que accepta una democràcia limitada oposant elements liberals i socialistes com els drets de les minories i la llibertat dels individus¹⁶.

Es tracta d'un microcosmos polític divers i canviant, unit fonamentalment pel seu nacionalisme excloent, l'autoritarisme i el rebuig als valors universalistes i igualitaris de la Revolució Francesa de 1789. Cas Mudde va assenyalar com, en 26 definicions diferents del terme, sorgeixen almenys 58 característiques diferents, de les quals només cinc són esmentades, «d'una forma o una altra», per almenys la meitat dels autors: nacionalisme, racisme, xenofòbia, antidemocràcia i Estat fort. Aquests són els únics trets que s'apropen més a la classificació d'una orientació política sota l'etiqueta d'extrema-dreta¹⁷. S'inclouen en aquests termes el concepte de nativisme, que sosté que els estats han d'estar habitats

¹² Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, pp. 12; 14.

¹³ Jean-Paul Gautier, *Les extrêmes droites en France. De la traversée du désert à l'ascension du Front national (de 1945 à nos jours)*, 2a ed., Éditions Syllepse, París, 2017, p. 7.

¹⁴ Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 9.

¹⁵ Michel Winock i Jean-Pierre Azéma, *Histoire de l'extrême droite en France*, Éditions du Seuil, París, 1994, p. 14.

¹⁶ Ana Belén Fernández-García, *Los partidos populistas en Europa Occidental: características y escenarios electorales favorables*, Universidad de Granada, 2018, p. 226.

¹⁷ Cas Mudde, «La guerra delle parole: Come definire la famiglia di partito dell'estrema destra», *Trasgressioni* 39 (May–December 2004), citat a Massimiliano Capra Casadio, «The New Right and Metapolitics in France and Italy», *Journal for the Study of Radicalism*, vol. 8, n° 1, 2014, pp. 45-86, pp. 84-85.

exclusivament pels membres de la nació i que els elements aliens són una amenaça per a l'estat-nació homogeni¹⁸.

Al llarg de la història, la doctrina de l'extrema-dreta ha canviat segons el context polític i els diferents règims fins a desenvolupar idees d'acord amb les preocupacions del moment. Aquests corrents formen una base ideològica en comú de la qual s'inspiren partits i organitzacions d'extrema-dreta. Alguns grups se segueixen recolzant en les idees contrarevolucionàries i tradicionals, mentre que altres adopten teories més modernes, inclús oposant els ideals religiosos i monàrquics¹⁹.

Segons Mudde, la distinció fonamental separa l'extrema-dreta, de caràcter revolucionari i hostil a l'essència de la democràcia i la sobirania popular, de la dreta radical que accepta la democràcia i es manté dins el Sistema²⁰, però qüestiona elements de la democràcia liberal, com l'estat de dret i la protecció de les minories²¹. D'altra banda, Roger Griffin, en la seva obra *Interregnum or Endgame? Radical Right Thought in the "Post-fascist" Era*, defineix la dreta radical com un desplaçament ideològic del feixisme cap a un «liberalisme etnocràtic», una forma de pensament que contamina els sistemes liberals des de l'interior. A diferència del feixisme històric, que Griffin caracteritza com un «ultranacionalisme palingenèsic» de caràcter revolucionari amb la finalitat d'assolir un renaixement nacional, els grups actuals han estat «genèticament modificats» per prosperar dins el sistema democràtic acceptant institucions i procediments liberals, però neguen la universalitat dels drets humans en restringir-los exclusivament als membres del grup ètnic nadiu²².

D'altra part, sorgint a partir de l'arrel feixista com una estratègia de supervivència en un període antifeixista dels anys seixanta i setanta²³, trobem, dins del grup d'extrema-dreta, dos conceptes: neo-feixisme i post-feixisme. Mentre que el neo-feixisme reivindica una continuïtat oberta amb els règims dels anys trenta, el post-feixisme, tot i derivar-se d'una matriu feixista, s'ha emancipat per integrar-se en el sistema democràtic tot adoptant una

¹⁸ Cas Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge University Press, Cambridge / Nova York, 2007, p. 19.

¹⁹ Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 19

²⁰ Cas Mudde, *Ultradreta*, traducció d'Octavi Gil Pujol, Edicions Saldonar, Barcelona, 2020 (publicació original 2019), pp. 27-28.

²¹ *Ibidem*, p. 53.

²² Roger Griffin, «Interregnum or Endgame? Radical Right Thought in the "Post-fascist" Era», *Journal of Political Ideologies*, vol. 5, núm. 2, 2000, pp. 163-178.

²³ Tamir Bar-On, «The French New Right's Quest for Alternative Modernity», *Fascism*, vol. 1, núm. 1, 2012, p. 18-52, p. 24.

estratègia metapolítica²⁴ rebutjant elements del feixisme com el lideratge carismàtic, el totalitarisme o el militarisme partidari, però alhora mantenint algunes característiques com l'oposició al liberalisme i al comunisme, un nou ordre polític, entre altres²⁵.

En aquest últim tema, eren pioners el moviment Nova Dreta (ND) juntament amb el Grup de Recerca i d'Estudis per a la Civilització Europea (GRECE), fundat per Alain de Benoist com un moment crucial d'innovació metapolítica, quan el discurs contrarevolucionari passa dels marcs religiosos i historicistes a formes seculars i culturals d'identitarisme, introduint conceptes com a identitat, diferència, arrelament i etnopluralisme: abandonant el racisme biològic pel «dret a la diferència»²⁶. Aquesta recerca d'una «modernitat alternativa», pretenia destruir els fonaments de la democràcia liberal des de dins, substituint la universalitat humana per una «etnocràcia» basada en la «dominació política, socioeconòmica, cultural i legal dels grups ètnics europeus “originals”»²⁷. A través d'una lluita cultural i intel·lectual l'idea era canviar l'hegemonia ideològica d'una societat més que no pas actuar directament en la política, impregnant les mentalitats i transformant el vocabulari polític (utilitzant «paraules d'arma» com ara «El Sistema»)²⁸. Aquesta estratègia es relaciona amb l'anomenat gramscisme de dretes, una reinterpretació del pensament del teòric comunista italià Antonio Gramsci²⁹.

Un canvi important en l'imaginari col·lectiu d'aquesta família política és la permutació temàtica de l'enemic³⁰. L'antisemitisme va ser durant molt de temps la pedra angular dels nacionalismes europeus, presentant la comunitat jueva com una conspiració secreta global destinada a destruir i dominar la humanitat³¹. Històricament, més que un prejudici religiós, l'antisemitisme va sorgir com una reacció del declivi de la petita burgesia i l'aristocràcia terratinent davant la industrialització i el capitalisme liberal³². L'ideologia va transformar la

²⁴ Enzo Traverso, *Las nuevas caras de la derecha*, traducció d'Horacio Pons, Siglo Veintiuno Editores, Buenos Aires, 2018, pp. 18-19.

²⁵ Tamir Bar-On, «The French New Right's Quest for Alternative Modernity», *Fascism*, vol. 1, núm. 1, 2012, p. 18-52, p. 24.

²⁶ Tamir Bar-On, «The French New Right: Neither Right, nor Left?», *Journal for the Study of Radicalism*, vol. 8, núm. 1, 2014, pp. 1-44, p. 35.

²⁷ *Ibidem*, p. 32.

²⁸ Alain Chevarin, «Les Utopiques: vocabulaire de l'extrême-droite, nos mots et leurs mots», *Expressions Solidaires*, n° 108, juny de 2023. Extracte de *Les Utopiques*, n° 20, *L'extrême-droite, mieux la connaître pour mieux la combattre*, Éditions Syllepse, estiu 2022, p. 1.

²⁹ Massimiliano Capra Casadio, «The New Right and Metapolitics in France and Italy», *Journal for the Study of Radicalism*, vol. 8, n° 1, 2014, pp. 45-86, p. 52.

³⁰ Jean-Yves Camus i Nicolas Lebourg, *Far-Right Politics in Europe*, traducció de Jane Marie Todd, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts) / Londres, 2017, p. 158.

³¹ Norman Cohn, *Warrant for Genocide: The Myth of the Jewish World-Conspiracy and the Protocols of the Elders of Zion*, Harper Torchbooks, Nova York, 1969, p. 16.

³² Enzo Traverso, *The Jewish Question: History of a Marxist Debate*, traducció de Bernard Gibbons, Brill, Leiden/Boston, 2019, p. 27.

figura del jueu en el símbol d'un antiliberalisme radical i la causa darrere el «complot judeomàçònic», amb la finalitat de deslegitimar la democràcia parlamentària i els moviments revolucionaris del segle XX³³.

Segons l'historiador George L. Mosse, el jueu es va convertir en el símbol de la civilització industrial i urbana, un món artificial que el pensament etno-nacionalista alemany *völkisch* rebutjava volent mantenir una cultura arrelada a la seva terra i a la unitat orgànica de la nació³⁴. Com explica Enzo Traverso, aquest pensament es va descriure com un «socialisme de ximplés» que servia a desviar la mirada del problema real d'una crisi i una població empobrida causada pel capitalisme i culpant la formació d'un complot jueu com a causant de tot³⁵.

Avui dia, la islamofòbia s'ha convertit en l'eix estructurant del segle XXI. El «musulmà» ha substituït el «jueu» o el «bolxevic» com a figura amenaçadora per a Occident³⁶. Aquesta nova síntesi, sovint etiquetada com a nacional-populisme, ha tingut èxit a l'hora de dirigir les angoixes de la desindustrialització i la mundialització a través d'un «prisma de securització»³⁷ que transforma el prejudici religiós en una preocupació de seguretat nacional. La islamofòbia actual reproduïx estratègies discursives que recorden la retòrica antisemita dels anys 30, utilitzant teories conspiranoiques sobre la «islamització d'Occident» per presentar la migració i els refugiats com una invasió que amenaça els valors cristians³⁸.

Roger Eatwell i Matthew Goodwin, adaptant-se en un context contemporani, defensen que les noves idees d'extrema-dreta s'apropen més a un nacional-populisme (introduït pel filòsof i historiador Pierre-André Taguieff³⁹), destacant també la distinció del feixisme perquè no busca enderrocar la democràcia, sinó que aspira a una forma de «govern pel poble»⁴⁰, defensant la cultura i els interessos nacionals on la seva veu sigui més forta i les elits tinguin

³³ Pierre-André Taguieff, *La vague complotiste contemporaine: un défi majeur*, col·lecció *Les études du CRIF*, núm. 37, CRIF, París, setembre de 2015, pp. 1-37, p. 11.

³⁴ George L. Mosse, *The Crisis of German Ideology: Intellectual Origins of the Third Reich*, Grosset & Dunlap, Nova York, 1964, p. 6-7.

³⁵ Enzo Traverso, *The Jewish Question: History of a Marxist Debate*, traducció de Bernard Gibbons, Brill, Leiden/Boston, 2019, p. 58; 152.

³⁶ Enzo Traverso, *Las nuevas caras de la derecha*, traducció d'Horacio Pons, Siglo Veintiuno Editores, Buenos Aires, 2018, p. 89.

³⁷ Aristotle Kallis, «Islamophobia in Europe: The Radical Right and the Mainstream», *Insight Turkey*, vol. 17, núm. 4, 2015, pp. 27-37, p. 28.

³⁸ Farid Hafez, «The Refugee Crisis and Islamophobia», *Insight Turkey*, vol. 17, núm. 4, 2015, pp. 19-26, pp. 24-25.

³⁹ Michel Winock, «Populismes français», *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, núm. 56, 1997, p. 77-91, p. 88.

⁴⁰ Roger Eatwell i Matthew Goodwin, *National Populism: The Revolt Against Liberal Democracy*, Pelican Books / Penguin Random House, Londres, 2018, p. 69.

menys poder. El nacional-populisme sorgeix de les tensions internes de la democràcia liberal: d'una banda, la democràcia promet el poder del poble, però a la pràctica sol estar dominada per elits tecnocràtiques. El populisme apareix aleshores com una reacció que reclama formes més directes de representació popular⁴¹.

Tornant a Cas Mudde, en les seves obres *Ultradreta* o *Populist radical right parties in Europe*, explica que tot i que trobem idees diferents, tots aquests corrents d'extrema-dreta de finals de segle XX i inicis del segle XXI, comparteixen tres trets bàsics: nativisme, autoritarisme i populisme. Defensen una nació homogènia, rebutgen la immigració i les minories considerades «estrangeres», critiquen les elits polítiques i es presenten com la veu del «poble».

⁴¹ *Ibidem*, p. 48.

3. EXTREMA-DRETA FRANCESA: ORÍGENS I FORMACIÓ

Explicar la història i la trajectòria de l'extrema-dreta francesa no és fàcil, ja que és un terme sovint desacreditat: «cap moviment, cap partit ha acceptat mai ser classificat com a extrema-dreta»⁴². Tot i això, des de la Tercera República fins als moviments contemporanis, aquests corrents comparteixen un desig comú de superar la divisió tradicional esquerra-dreta i, sobretot, una profunda oposició al règim existent. Com emfatitza d'Appollonia, «l'extrema-dreta és, en primer lloc, una dreta de rebuig», o sigui, un corrent que rebutja tant les institucions polítiques com les «institucions socials, administratives, civils, religioses i econòmiques»⁴³. Aquesta voluntat de ruptura i protesta es distingeix de la dreta conservadora clàssica, que accepta en gran mesura l'ordre establert i busca principalment reformar-lo sense cap mena d'intenció revolucionària o contrarevolucionària.

Lluny d'ésser un bloc uniforme, l'extrema-dreta a França s'ha format per un cúmul progressiu de tradicions contrarevolucionàries, de teories biologistes i de corrents nacional-populistes. Històricament, com ja s'ha comentat, aquests moviments es caracteritzen pel rebuig del liberalisme, el marxisme i l'universalisme dels drets dels homes i li donen molta importància a l'experiència històrica i la tradició. Defensen una visió organicista de la comunitat nacional fundada a partir de l'ètnia o la nació, perceben la diferència entre pobles com desigualtats i aspiren a una societat homogènia i tancada. Adversos al sistema polític democràtic, es veuen com una elit alternativa amb el deure de salvar una societat jutjada i en decadència tot i que això comporti l'ús de la violència i instaurar un ordre natural. Lebourg afirma que l'extrema-dreta constitueix una realitat històrica i política durable, i no una simple etiqueta polèmica.⁴⁴

L'origen de la paraula és topogràfic i es remunta a l'Assemblea Constituent de 1789, on els defensors del veto reial i de l'ordre tradicional es van situar a la dreta del president⁴⁵. La paraula «extremista» apareix en el debat públic francès en 1917 per denunciar els bolxevics. El camp de «l'extrema-dreta» es va posicionar llavors en reacció a «l'extrema-esquerra»⁴⁶. Va ser després de la Segona Guerra Mundial que el terme va entrar en el llenguatge comú per

⁴² Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 9.

⁴³ *Idem*, p. 12.

⁴⁴ Nicolas Lebourg, *Le monde vu de la plus extrême droite: Du fascisme au nationalisme-révolutionnaire*, Presses universitaires de Perpignan, Perpinyà, 2010, p. 10.

⁴⁵ René Rémond, *Les Droites en France*, Aubier, París, 1982, cap. VIII.

⁴⁶ Jean-Yves Camus i Nicolas Lebourg, *Far-Right Politics in Europe*, traducció de Jane Marie Todd, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts) / Londres, 2017, pp. 32-33.

designar organitzacions nacionalistes, autoritàries i xenòfobes (com ara *Jeune Nation* o el moviment poujadista), marcades per la «taca indeleble» del col·laboracionisme de França amb el Tercer Reich⁴⁷.

Pel que fa al vocabulari que podem trobar dins l'extrema-dreta, presenciem una creació de paraules convertides en armes dissenyades per eludir la raó i provocar emocions immediates: començant pel «Sistema», utilitzat sense cap sentit qualificatiu (a diferència dels termes «sistema liberal» o «sistema socialista»), sinó com a denominador d'un enemic global i mitificat (elits, mitjans de comunicació, institucions), cosa que permet una àmplia crida als descontents sense participar en un debat racional. Es fan servir termes com «reinformació», per dissimular la propaganda amb una aparença de veritat davant la suposada «desinformació» dels mitjans de comunicació tradicionals o conceptes com «*ensauvagement*» per criminalitzar la immigració, o encara, «brutalització», un terme de les ciències socials apropiat per estigmatitzar també la immigració i les poblacions suburbanes des d'una perspectiva de seguretat⁴⁸.

Com explica l'autor del llibre *The resurgence of the radical right in France*, Gabriel Goodliffe, la dreta radical ve d'un llarg conflicte a França, entre els seguidors i promulgadors dels ideals republicans i liberal de la Revolució del 1789, i aquells que els rebutjaven i estaven a favor de les idees antiliberals i antirepublicans⁴⁹. Autors contrarevolucionaris com Joseph de Maistre i Louis de Bonald van establir «els veritables fonaments de la primera doctrina d'extrema-dreta»⁵⁰ i defensaven la monarquia, la religió i l'autoritat tradicional contra els ideals revolucionaris. Els pensadors contrarevolucionaris van intentar respondre a les transformacions polítiques i socials que estaven «pertorbant la naturalesa i l'estructura del poder polític»⁵¹. Així, la història de l'extrema-dreta francesa pren origen en una reacció al canvi polític modern i en la defensa d'un orde social jeràrquic que està sota amenaça.

Amb la voluntat d'una restauració social, i després de la derrota contra la Prússia en 1870, els conservadors (monàrquics i republicans moderats), buscaven el restabliment d'un ordre de

⁴⁷ *Ibidem*, pp. 41; 44-45

⁴⁸ Alain Chevarin, «Les Utopiques: vocabulaire de l'extrême-droite, nos mots et leurs mots», *Expressions Solidaires*, n° 108, juny de 2023. Extracte de *Les Utopiques*, n° 20, *L'extrême-droite, mieux la connaître pour mieux la combattre*, Éditions Syllepse, estiu 2022.

⁴⁹ Gabriel Goodliffe, *The Resurgence of the Radical Right in France: From Boulangisme to the Front National*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, p. 31.

⁵⁰ Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 20.

⁵¹ *Idem*.

cara als riscos revolucionaris. Entre 1873 i 1877, la política de l'Ordre Moral, encapçalada pel mariscal Patrice de MacMahon i el duc Albert de Broglie, va intentar restaurar els valors conservadors i autoritaris, amb l'esperança de tornar a una monarquia amb el comte de Chambord, hereditari legítim de la corona francesa. Aquesta política buscava el consens dels «homes honrats» al voltant de valors com la família, la propietat i la religió catòlica com a instrument d'ordre social, purgant l'administració de símbols revolucionaris per restablir una jerarquia tradicional⁵².

Les bases ideològiques que van assentar la dreta nacionalista provenen de teories racials on pensadors van desenvolupar idees fundades sobre el determinisme racial i l'idea que el mestissatge provocaria la decadència de les civilitzacions. Aquestes teories es recolzaven sobre una interpretació tergiversada del darwinisme social i de certes teories filosòfiques vitalistes⁵³.

Per exemple, Arthur de Gobineau (1816-1882), qui va teoritzar un marc racial en el seu *Essai sur l'inégalité des races humaines*, considerava la raça caucàsica nòrdica com la més pura⁵⁴. Establia, doncs, una tipologia tripartida potent, afirmant que només la raça blanca té la intel·ligència superior i el geni creador necessari per al desenvolupament de la civilització⁵⁵. Al centre de la seva obra, va forjar el «mite ari», aïllant una elit nòrdica com l'única veritable constructora de cultura en contrast amb altres grups.

Édouard Drumont (1844-1917), que amb la seva obra *La France juive* o el diari *La Libre Parole* va popularitzar l'antisemitisme⁵⁶ lligant-ho amb un discurs anticapitalista de caràcter popular perquè pogués arribar a les masses. El seu objectiu era presentar el jueu com l'encarnació de l'«anti-França»⁵⁷, responsable de la dissolució orgànica de la societat francesa a costa de profits financers i capitalistes.

També trobem al marquès de Morès (1858-1896), una figura important en l'antisemitisme polític francès del segle XIX. Vinculat al diari *La Libre Parole* d'Édouard Drumont,

⁵² Kevin Passmore, *The Right in France from the Third Republic to Vichy*, Oxford University Press, Oxford, 2013, pp. 18-19.

⁵³ Pierre Milza, *Fascisme français. Passé et présent*, Flammarion, París, 1991, pp. 39-40; 247

⁵⁴ Roger Eatwell i Matthew Goodwin, *National Populism: The Revolt Against Liberal Democracy*, Pelican Books / Penguin Random House, Londres, 2018, p. 59.

⁵⁵ Michel Lémonon, «Gobineau, père du racisme ? La diffusion en Allemagne des idées de Gobineau sur les races», *Recherches germaniques*, n° 12, 1982, pp. 78-108, p. 83.

⁵⁶ Jean-Paul Gautier, *Les extrêmes droites en France. De la traversée du désert à l'ascension du Front national (de 1945 à nos jours)*, 2a ed., Éditions Syllepse, París, 2017, p. 414.

⁵⁷ Jean-Yves Camus i Nicolas Lebourg, *Far-Right Politics in Europe*, traducció de Jane Marie Todd, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts) / Londres, 2017, p. 12.

defensava un discurs cada cop més radical contra els jueus, als quals considerava responsables dels mals de França. Comptant amb un suport de la «francesos de veritat» i proclamant no tenir «pietat amb una secta que és la vergonya del país», va promoure una lluita política contra els jueus deixant declaracions com «la fi dels jueus»⁵⁸. Els seus seguidors i la premsa antisemita presentaven els refugiats jueus arribats com una «nova invasió», descrivint-los com a «paràsits»⁵⁹, entre altres. Aquest discurs es va intensificar durant l'escàndol de corrupció de Panamà, que Morès i *La Libre Parole*, van aprofitar per associar la corrupció política amb una suposada influència jueva⁶⁰. Així, el marquès es va convertir en un dels principals impulsors del moviment que va transformar l'antisemitisme en un fenomen de masses, en una França que començava a experimentar el que l'autor Sergio Luzzatto defineix com una «novetat històrica de l'antisemitisme polític de masses»⁶¹.

Aquestes idees ens poden recordar i les podem lligar directament al nacional-socialisme alemany, però ja existien a França abans de Hitler i van contribuir a alimentar el racisme polític modern instigant la por a través de l'amenaça del «poder jueu». A partir d'aquí, traient les nostres pròpies conclusions, veiem que el nacionalisme de dretes francès de finals del segle XIX s'apropava més al nazisme que al feixisme en general.

Amb el temps, les oposicions es van convertir en un conflicte entre un nacionalisme «obert» que defensava valors universals republicans com la llibertat i la igualtat, i un nacionalisme «tancat», que era contrari a aquells valors⁶². Les crisis marcades pel moviment boulangista (1886-1889) i l'afer Dreyfus (1894-1906) van provocar un canvi en el nacionalisme francès i sent, prèviament d'esquerra, passa a ser de dretes. Anomenada «dreta revolucionària» per l'historiador Zeev Sternhell⁶³, neix del context de crisi general que es vivia a Europa que va a unir militants i pensadors revolts contra la democràcia liberal, societat burgesa i les ideologies materialistes⁶⁴.

⁵⁸ Sergio Luzzatto, *El primer fascista: La fascinante vida y el oscuro legado del marqués de Morès*, traducció de Marc Figueras, Editorial Pasado y Presente, Barcelona, 2026, p. 361.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 365.

⁶⁰ *Ibidem*, pp. 368-369.

⁶¹ *Ibidem*, p. 377.

⁶² Gabriel Goodliffe, *The Resurgence of the Radical Right in France: From Boulangisme to the Front National*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, p. 31.

⁶³ Zeev Sternhell, *Ni droite ni gauche: l'idéologie fasciste en France*, Éditions du Seuil, París, 1983, p. 41.

⁶⁴ Pierre Milza, *Fascisme français. Passé et présent*, Flammarion, París, 1991, pp. 29-30.

L'afer Dreyfus és un moment clau en la història política, ja que va provocar una divisió a França contribuint a una oposició molt forta entre dreta i esquerra⁶⁵ i alimentant un nacionalisme cada vegada més «tancat» i autoritari. A partir d'aquesta polèmica, es va formar a França una xenofòbia i un antisemitisme bastant accentuat, fet que va obrir pas a l'extrema-dreta a idear una unió de classes socials antagonistes fundada en una nació basada en la identitat nacional i una societat jeràrquica i autoritària⁶⁶.

Cap a finals de segle XIX i inicis del XX, apareix una nova figura i amb ella un canvi en les idees d'aquesta dreta francesa: Maurice Barrès (1862-1923), qui va liderar un canvi radical en les idees de la dreta i va ser mentor de les futures generacions de pensadors⁶⁷. Influenciat pel Romanticisme, definia la nació a través de la «terra i els morts» (on ho va desenvolupar en la seva obra homònima⁶⁸), és a dir, per l'herència dels avantpassats i l'arrelament a un territori on els individus són «extensions dels avantpassats» més que no pas per una adhesió voluntària a valors compartits. Per a Barrès, la veneració dels morts i l'arrelament a la terra nacional són essencials per modelar la consciència nacional, enfortir la unitat del poble i preservar les tradicions davant les divisions polítiques⁶⁹. Aquesta concepció identitària i exclusiva del nacionalisme justificava naturalitzacions més restrictives i un fort èmfasi en les tradicions local⁷⁰. La trajectòria de Barrès va evolucionar a través d'un «Culte del Jo» [*Culte du Moi*], afirmant que els valors tradicionals (moral, religió, pàtria) s'havien esfondrat i ja no podien guiar l'individu. Davant aquesta crisi, l'única font de realitat i seny que quedava era el «Jo», i així i tot, no era estable i s'havia de construir i preservar contínuament⁷¹.

El barresisme representa la culminació política del determinisme, influenciat per dos pensadors⁷²: Jules Soury i Édouard Drumont. Barrès, influenciat sobretot Soury, va adoptar, doncs, aquesta visió determinista, arribant a la conclusió que la identitat col·lectiva es basava més en els sentiments i les arrels que en la raó i les idees, cosa que va alimentar el seu

⁶⁵ Sarah Shurts, *Resentment and the Right: French Intellectual Identity Reimagined, 1898–2000*, University of Delaware Press, Newark, 2017, p. 36.

⁶⁶ Gabriel Goodliffe, *The Resurgence of the Radical Right in France: From Boulangisme to the Front National*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, p. 33.

⁶⁷ Sarah Shurts, *Resentment and the Right: French Intellectual Identity Reimagined, 1898–2000*, University of Delaware Press, Newark, 2017, p. 46.

⁶⁸ Maurice Barrès, *La terre et les morts: sur quelles réalités fonder la conscience française: troisième conférence*, bureaux de “La Patrie française”, París, 1899.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 16.

⁷⁰ Michel Winock, «L'inventeur du nationalisme français», en Antoine Compagnon (dir.), *À l'ombre de Maurice Barrès*, Gallimard, París, 2023, pp. 35-55. p. 46

⁷¹ Zeev Sternhell, *Maurice Barrès et le nationalisme français*, Cahiers de la Fondation nationale des sciences politiques, Armand Colin, París, 1972. pp. 49-50

⁷² Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 49.

antiintel·lectualisme⁷³. Aquesta premissa substitueix l'universalisme republicà per un estricte relativisme nacional: no existeix una veritat universal, sinó una «veritat francesa» dictada per l'interès de la nació⁷⁴. És d'aquesta matriu que va néixer el lema «La França pels francesos» [*La France aux Français*]⁷⁵, utilitzat per Barrès en la seva campanya electoral de 1893⁷⁶ a les eleccions per reclamar la protecció dels obrers davant el patronat i els immigrants que venien a «prendre la feina dels francesos»⁷⁷.

Pel que fa a la influència alemanya en les idees de nacionalisme de la dreta francesa, Zeev Sternhell sosté que les consideracions de Barrès sobre la terra i els morts corresponen exactament al concepte pangermanista de «*Blut und Boden*» [Sang i Sòl] i a les idees de la revolució conservadora i el moviment etno-nacionalista *Völkisch*⁷⁸. Tot i que Barrès va admirar inicialment figures com Wagner i Nietzsche⁷⁹, el seu nacionalisme es va tornar agressivament antigermànic després de la derrota de 1870, definint França com l'hereva de l'ordre llatí enfront de la «barbàrie» germànica⁸⁰. El que no es pot negar és que, com comenta Gabriel Goodliffe, aquesta influència va marcar el canvi a França d'un nacionalisme racional derivat de la Il·lustració a un nacionalisme emocional i romàntic, on l'instint i el sentiment prevalen sobre la raó individual.⁸¹

Zeev Sternhell va presentar Maurice Barrès com uns dels precursors del feixisme francès, a causa del seu nacionalisme populista, el seu anticapitalisme i el seu ús de l'antisemitisme per mobilitzar les masses⁸². No obstant això, segons Grégoire Kauffmann, aquesta interpretació

⁷³ Michel Winock, «L'inventeur du nationalisme français», en Antoine Compagnon (dir.), *À l'ombre de Maurice Barrès*, Gallimard, París, 2023, pp. 35-55. p. 43

⁷⁴ Sarah Shurts, *Resentment and the Right: French Intellectual Identity Reimagined, 1898–2000*, University of Delaware Press, Newark, 2017, p. 61.

⁷⁵ Totes les traduccions de les cites i fragments en llengua estrangera incloses en aquest treball han sigut fetes per l'autora.

⁷⁶ Gabriel Goodliffe, *The Resurgence of the Radical Right in France: From Boulangisme to the Front National*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, p. 31.

⁷⁷ Michel Winock, «L'inventeur du nationalisme français», en Antoine Compagnon (dir.), *À l'ombre de Maurice Barrès*, Gallimard, París, 2023, pp. 35-55. p. 42

⁷⁸ Grégoire Kauffmann, «Le père de tous les fascismes? Le Barrès de Zeev Sternhell», en Antoine Compagnon (dir.), *À l'ombre de Maurice Barrès*, Gallimard, París, 2023, pp. 77-88. p. 81

⁷⁹ Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 39.

⁸⁰ Sarah Shurts, *Resentment and the Right: French Intellectual Identity Reimagined, 1898–2000*, University of Delaware Press, Newark, 2017, p. 118.

⁸¹ Gabriel Goodliffe, *The Resurgence of the Radical Right in France: From Boulangisme to the Front National*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, p. 32.

⁸² Zeev Sternhell, *Maurice Barrès et le nationalisme français*, Cahiers de la Fondation nationale des sciences politiques, Armand Colin, París, 1972. pp. 367-368.

és controvertida ja que, tendeix a simplificar molt un pensament complex i en evolució fent de Barrès el «pare espiritual dels feixisme a la francesa»⁸³.

Coetani a Barrès, sorgeix l'autor Charles Maurras (1868-1952) i el seu nacionalisme integral, que defensava una França prerevolucionària amb una monarquia, Església catòlica i estructures socials corporativistes. Aquest nacionalisme eliminava tot allò estranger del patrimoni francès, incloent-hi jueus, protestants, maçons i tradicions revolucionàries⁸⁴. A partir del moviment Action Française, Maurras va intentar restaurar un estat nacional fort, ordenat i antidemocràtic, assentat en la tradició en lloc dels principis liberals. El moviment es va expandir ràpidament a través de revistes, lligues i iniciatives educatives com l'Institut d'Action Française, creat per oposar universitats amb valors republicans i difondre idees nacionalistes entre els estudiants. Influències anteriors com Maurice Barrès van contribuir a aquesta formació ideològica emfatitzant la identitat nacional, l'arrelament a la terra i la sospita envers el republicanisme racionalista, tot i conservar en part temes revolucionaris anti-elit⁸⁵.

En una altra branca del nacionalisme de dretes, va aparèixer el Cercle Proudhon (1911-1914), una nova síntesi entre el nacionalisme i el món obrer fundada principalment pel maurrasià d'esquerra que va unir-se a l'AF en 1906, Georges Valois (1878-1945) i el sindicalista revolucionari, Édouard Berth (1875-1939). Es tractava d'un projecte intel·lectual de caràcter antiliberal de nacionalistes i sindicalistes revolucionaris, inspirats pel teòric sindicalista Georges Sorel i pel nacionalista Charles Maurras⁸⁶, que buscava unir les idees del filòsof anarquista Pierre-Joseph Proudhon amb les d'Action Française per tal d'enfortir el pensament sobre la qüestió laboral i social en un espai extern a la democràcia liberal. Els seus membres defensaven a través de la «barreja de radicalisme i conservadorisme»⁸⁷, una societat composta per petits propietaris i artesans, contraris a la centralització de l'estat i fundat per «l'autoadministració de grups de base»⁸⁸. Per Georges Valois, la descomposició de la família

⁸³ Grégoire Kauffmann, «Le père de tous les fascismes? Le Barrès de Zeev Sternhell», en Antoine Compagnon (dir.), *À l'ombre de Maurice Barrès*, Gallimard, París, 2023, pp. 77-88. p. 88

⁸⁴ Gabriel Goodliffe, *The Resurgence of the Radical Right in France: From Boulangisme to the Front National*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, p. 34.

⁸⁵ Kevin Passmore, *The Right in France from the Third Republic to Vichy*, Oxford University Press, Oxford, 2013, p. 68.

⁸⁶ Joan Pubill Brugués, «Reordenar la sociedad. Georges Valois y la crisis de lo social en el advenimiento de las masas (1898-1928)», *Historia Social*, núm. 106, 2023, pp. 19-36. p. 26.

⁸⁷ Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 157.

⁸⁸ *Idem*.

obrer i la difícil resistència al capitalisme havien causat un auge de demagogs i polítics i era necessari encaminar les masses cap a l'antiliberalisme⁸⁹.

Tant Valois com Berth van coincidir en una mateixa lògica de ruptura amb la modernitat de l'època però des de tradicions diferents. Per a Berth, la coherència del sindicalisme revolucionari residia en el rebuig de les eleccions i en la defensa de l'acció directa, arribant a oposar el ferro a l'or i a legitimar el recurs de la «força brutal»⁹⁰. D'altra part, Valois, influït per l'AF, va adoptar el lema «per tots els mitjans», afirmant que la destrucció del règim parlamentari es podia fer mitjançant qualsevol via, «fins i tot legal», fet que expressava una disposició comuna a la violència política com a instrument de l'ordre existent⁹¹.

Édouard Berth, deixeble de Georges Sorel, va teoritzar un socialisme sindicalista, nacional i moral davant la social-democràcia parlamentària i el marxisme. En la seva obra *Les méfaits des intellectuels*, va desenvolupar la idea d'un contacte entre «l'esperit dionisiac» del sindicalisme sorelià i «l'esperit apol·lini» de l'Action Française, esperant que generés una regeneració nacional⁹². Tanmateix, aquest intent es basava en una interpretació molt selectiva de Proudhon i en una aliança ideològicament fràgil, que el mateix Sorel veia amb recel⁹³.

Pel que fa a Georges Valois, en 1925 va establir una forma francesa de feixisme creat el partit «Le Faisceau» (nom inspirat en el model italià)⁹⁴, basant-se en el llegat del Cercle Proudhon. Va definir el feixisme com «realització de la fusió de dues grans tendències, el nacionalisme i el socialisme»⁹⁵ i com una «concepció total de la via nacional i social»⁹⁶ destinada a transcendir la lluita de classes. Valois esperava així reobrir «les portes de la pàtria al treballador»⁹⁷ a través d'una organització corporativista i sindical, mantenint la idea de

⁸⁹ Joan Pubill Brugués, «Reordenar la sociedad. Georges Valois y la crisis de lo social en el advenimiento de las masas (1898-1928)», *Historia Social*, núm. 106, 2023, pp. 19-36. p. 26.

⁹⁰ Joan Pubill Brugués, «Por todos los medios. Subversión y golpe de fuerza en la contrarrevolución. Las experiencias de Georges Valois (1906-1928)», *Historia Constitucional: Revista Electrónica de Historia Constitucional*, núm. 22, 2021, p. 883-905. p. 886.

⁹¹ *Ibidem*, p. 887.

⁹² Georges Navet, «Le Cercle Proudhon (1911-1914). Entre le syndicalisme révolutionnaire et l'Action française», *Mil neuf cent. Revue d'histoire intellectuelle (Cahiers Georges Sorel)*, núm. 10, «Proudhon, l'éternel retour», 1992, p. 46-63. p. 62.

⁹³ *Ibidem*, p. 63.

⁹⁴ Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 195.

⁹⁵ Georges Valois, *Le Fascisme*, Paris, Nouvelle Librairie Nationale, 1927, p. 24. citat a Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 198.

⁹⁶ *Idem*.

⁹⁷ *Idem*.

destruir l'Estat «mitjançant tots els mitjans útils (...), extraparlamentàriament o il·legalment»⁹⁸.

Malgrat això, l'intent va ser un fracàs: tot i tenir un programa «revolucionari, anticapitalista i antiburgès»⁹⁹, el partit no va aconseguir guanyar un espai en la classe treballadora i va reclutar principalment gent de classes mitjanes. Decebut per l'evolució del feixisme italià de Mussolini i el seu acostament al gran capital, Valois es va anar distanciant gradualment del feixisme abans de convertir-se en un dels seus oponents, fins al punt de ser detingut per la Gestapo en 1944¹⁰⁰.

El buit que van deixar les primeres experiències feixistes durant els anys vint van ser ràpidament substituïdes per una nova onada nacionalista en la següent dècada a causa del debilitament de l'esquerra, el radicalisme i govern republicà condicionat per una pressió de noves lligues d'extrema-dreta com la Solidaritat Francesa (1933-1939) o el Partit Francista (1933-1944)¹⁰¹. El 6 de febrer de 1934, van tenir lloc manifestacions antiparlamentàries organitzades per les lligues i altres grups d'extrema-dreta, interpretades per l'esquerra com un «putsch feixista» amb la intenció d'enderrocar la República i instaurar un règim sòlid¹⁰², però van acabar sent simples manifestacions sense gaire impacte real¹⁰³.

No obstant això, aquest sentiment de descontentament acumulat i continu envers el sistema republicà, acompanyat de la invasió de l'Alemanya nazi a França l'any 1940, va permetre la instauració del règim de Vichy sota la direcció del Mariscal Philippe Pétain, que va acabar amb la República després de derrotar la poca resistència que quedava, convertint-se en el cap de l'Estat francès¹⁰⁴ i col·laborador de l'Alemanya de Hitler. El pétainisme, centrat en la figura mitificada de Pétain, es defineix com un neotradicionalisme autoritari barrejant paternalisme, clericalisme i el rebuig de la modernitat liberal¹⁰⁵, i ho desenvolupa a través del

⁹⁸ Georges Valois, «La Révolution nationale. Vers l'événement révolutionnaire», *Le Nouveau Siècle*, 21 de julio de 1926, p. 1. citat a Joan Pubill Brugués, «Por todos los medios. Subversión y golpe de fuerza en la contrarrevolución. Las experiencias de Georges Valois (1906-1928)», *Historia Constitucional: Revista Electrónica de Historia Constitucional*, núm. 22, 2021, p. 883-905. p. 887.

⁹⁹ Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 200.

¹⁰⁰ *Ídem*.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 103.

¹⁰² Pierre Milza, *Fascisme français. Passé et présent*, Flammarion, Paris, 1991, p. 16.

¹⁰³ René Rémond, *Les Droites en France*, Paris, Aubier, 1982, p. 211. citat a Pierre Milza, *Fascisme français. Passé et présent*, Flammarion, Paris, 1991, p. 16.

¹⁰⁴ Kevin Passmore, *The Right in France from the Third Republic to Vichy*, Oxford University Press, Oxford, 2013, p. 348.

¹⁰⁵ Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 227.

seu projecte de Revolució nacional. Sota el lema «Treball, Família i Pàtria»¹⁰⁶ (vegeu [Annex 1](#)), el règim defensava la regeneració nacional basada en la família, la terra i les corporacions, tot rebutjant el parlamentarisme i l'igualitarisme¹⁰⁷. A diferència del feixisme, es basava principalment en les autoritats tradicionals (l'Església, l'Exèrcit i l'Administració) en lloc d'un sol partit o una mobilització de masses¹⁰⁸.

Segons alguns autors és important distingir entre la «col·laboració d'Estat» de Vichy i el «col·laboracionisme». Molts van cooperar amb Vichy per pragmatisme o necessitat, mentre que els col·laboracionistes eren un grup més petit impulsat per un compromís conscient amb la ideologia feixista. Tot i que Vichy no era en si mateix un règim feixista, va estar cada vegada més influenciat per l'extrema-dreta i es va obrir més a la participació feixista amb el temps¹⁰⁹. D'aquests col·laboracionistes, destaquen Jacques Doriot (inicialment comunista), que defensava un anticomunisme violent i a favor de l'entrada de les tropes alemanyes a la Unió soviètica per tal de destruir el partit bolxevic¹¹⁰ i Marcel Déat (també amb arrels socialistes), que va proposar a Pétain un partit únic corporativista i autoritari, i després de ser rebutjat, va radicalitzar encara més el seu discurs cap al nacional-socialisme i al totalitarisme¹¹¹.

Pierre Milza emfatitza la necessitat de diferenciar entre un «primer Vichy» (1940-1942) i un «segon Vichy» (1943-1944), que va experimentar una feixistització activa sota la pressió de les forces d'ocupació¹¹². Aquest canvi s'encarna per l'antic tradicionalista Philippe Henriot, nomenat ministre de la policia i encarregat de la divulgació de la informació i la propaganda en «mantenir l'ordre»¹¹³, i per la creació de l'organització militar Milícia dirigida per Joseph Darnand, el qual va actuar com a força repressiva al servei de Vichy i l'ocupant, participant activament en la caça de combatents de la resistència, comunistes i jueus mitjançant la violència, la tortura i les execucions sumàries¹¹⁴. L'antisemitisme del règim, lluny de ser una mera demanda alemanya, va constituir un pilar central de la regeneració nacional i de la

¹⁰⁶ *Ídem*.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 228.

¹⁰⁸ Kevin Passmore, *The Right in France from the Third Republic to Vichy*, Oxford University Press, Oxford, 2013, p. 351.

¹⁰⁹ Sarah Shurts, *Resentment and the Right: French Intellectual Identity Reimagined, 1898–2000*, University of Delaware Press, Newark, 2017, p. 187.

¹¹⁰ Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, pp. 239-240.

¹¹¹ *Ibidem*, pp. 240-243.

¹¹² Pierre Milza, *Fascisme français. Passé et présent*, Flammarion, París, 1991, p. 268.

¹¹³ *Ibidem*, p. 273.

¹¹⁴ *Ibidem*, pp. 270-271.

definició racial dels jueus i la seva segregació, marcant una primera convergència amb certs principis del feixisme¹¹⁵. Finalment, la França de Vichy va col·lapsar després de la intervenció dels Aliats i l'alliberació de París.

Desacreditada pel seu suport a Vichy i la postura col·laboracionista de diversos dels seus moviments, l'extrema-dreta francesa va quedar marginada durant la postguerra abans de reconstruir-se gradualment i recuperar una gran influència política a partir de la dècada de 1980 amb el Front Nacional de Jean-Marie Le Pen¹¹⁶. No obstant això, hi va haver una resistència en les idees d'extrema-dreta, amb Maurice Bardèche com a mentor d'una nova generació en el context de postguerra.

A partir de 1945, Maurice Bardèche, antic defensor de la França de Vichy, va tenir un paper central en la reconstrucció intel·lectual de l'extrema-dreta abraçant obertament el feixisme, desenvolupant els primers arguments negacionistes de l'Holocaust i elaborant una versió renovada, paneuropea i neofeixista d'aquesta ideologia, que tindria una influència en la Nova Dreta i els moviments neofeixistes europeus¹¹⁷.

Aquest pensament de postguerra va estar marcat per la crítica als judicis de Nuremberg, els quals va denunciar en la seva obra *Nuremberg ou la terre promise*¹¹⁸. Bardèche va presentar els judicis no com un acte de justícia, sinó com una expressió de por i de «pànic dels vencedors», que van intentar justificar la destrucció de la guerra transformant les seves pròpies «massacres» en una «croada» moral. Segons ell, els Aliats hi havien «inventant a posteriori un dret a la massacre en nom del respecte a la humanitat» i van utilitzar Nuremberg com a instrument no només per derrotar militarment Alemanya, sinó també com a eina de dominació ideològica afavorint els objectius dels vencedors¹¹⁹. Així, considera el judici una «mascarada» basada en la «lleï del més fort», que paradoxalment va contribuir a rehabilitar certes nacions derrotades als ulls d'un segment de l'opinió pública alemanya fent l'efecte que estaven condemnades principalment perquè havien perdut la guerra¹²⁰.

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 246.

¹¹⁶ Jean-Paul Gautier, *Les extrêmes droites en France. De la traversée du désert à l'ascension du Front national (de 1945 à nos jours)*, 2a ed., Éditions Syllepse, Paris, 2017, pp. 9-10.

¹¹⁷ Sarah Shurts, *Resentment and the Right: French Intellectual Identity Reimagined, 1898–2000*, University of Delaware Press, Newark, 2017, p. 242.

¹¹⁸ Maurice Bardèche, *Nuremberg ou la Terre promise*, Éditions de l'AAARGH, en línia, 2003 (1a ed. Les Sept Couleurs, Paris, 1948). p. 6.

¹¹⁹ *Ídem*.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 246.

Bardèche, doncs, va reinterpretar un feixisme que incloïa un negacionisme de l'Holocaust basat en el rebuig de la moral universal i el del dret internacional que no podien aplicar-se de manera igual a tots els casos. Era necessari un «relativisme nacional», segons el qual França havia de preocupar-se sobretot per les seves pròpies víctimes i exigir reparació per elles. Tot i així, Bardèche aclara que no es considerava antisemita, l'enfocament racista a les polítiques internacionals i a la moralitat eren recurrents en les obres neofeixistes i negacionistes de l'extrema-dreta¹²¹.

La trajectòria de Bardèche i el seu ressentiment cap al sistema republicà van ser marcats per l'execució del seu cunyat Robert Brasillach, aliat al moviment feixista i editor de la revista nacionalista *Je suis partout* durant la França de Vichy¹²². Aquesta percepció de ser una minoria «exiliada»¹²³ i a la seva pròpia nació va portar Bardèche a fundar la revista *Défense de l'Occident*, creant una xarxa d'intel·lectuals de diferents pensaments («feixistes, vichyistes, col·laboracionistes i maurrassians i catòlics integristes»)¹²⁴ que es va convertir en la revista més important de l'extrema-dreta francesa de la postguerra¹²⁵.

Semànticament, el lepenisme s'ha construït a partir d'una distinció fonamental establerta per Maurice Bardèche entre els *nationaux* (burguesos conservadors i legalistes) i els *nationalistes* (elits revolucionàries que buscaven una ruptura total de l'ordre establert)¹²⁶. Més tard, el Front Nacional va aconseguir sintetitzar aquests sentiments sota un «compromís nacionalista»¹²⁷.

Apropant-nos més al context actual de l'extrema-dreta francesa, el concepte de nacional-populisme es converteix en central. Juga amb la polisèmia de la paraula «poble», declinant-la alternativament com a *demos* (unitat política), *ethnos* (unitat biològica) i *plebs* (les masses oprimides per les elits)¹²⁸. Aquesta flexibilitat permet l'aparició del concepte de

¹²¹ Sarah Shurts, *Resentment and the Right: French Intellectual Identity Reimagined, 1898–2000*, University of Delaware Press, Newark, 2017, p. 261.

¹²² *Ibidem*, p. 187.

¹²³ *Ibidem*, p. 245.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 236.

¹²⁵ Jean-Paul Gautier, *Les extrêmes droites en France. De la traversée du désert à l'ascension du Front national (de 1945 à nos jours)*, 2a ed., Éditions Syllepse, Paris, 2017, p. 19.

¹²⁶ Jean-Yves Camus i Nicolas Lebourg, *Far-Right Politics in Europe*, traducció de Jane Marie Todd, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts) / Londres, 2017, p. 31; 127.

¹²⁷ Jean-Paul Gautier, *Les extrêmes droites en France. De la traversée du désert à l'ascension du Front national (de 1945 à nos jours)*, 2a ed., Éditions Syllepse, Paris, 2017, p. 372.

¹²⁸ Jean-Yves Camus i Nicolas Lebourg, *Far-Right Politics in Europe*, traducció de Jane Marie Todd, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts) / Londres, 2017, p. 13.

«preferència nacional» (que més tard acabarà sent «prioritat nacional»), un artifici legitimador d'un sistema polític desigual¹²⁹.

¹²⁹ Jean-Paul Gautier, *Les extrêmes droites en France. De la traversée du désert à l'ascension du Front national (de 1945 à nos jours)*, 2a ed., Éditions Syllepse, París, 2017, p. 427-428.

4. LEPENISME: JEAN-MARIE LE PEN I EL FRONT NACIONAL

4.1. EL PERSONATGE: JEAN-MARIE LE PEN

En una època de derrota colonial i la reconfiguració de les dretes radicals després de la Segona Guerra Mundial, apareixia en el panorama polític francès un nou personatge: Jean-Marie Le Pen. Nascut en 1928 en la regió de Bretanya, va esdevenir amb 14 anys Pupil de la Nació¹³⁰ després de la mort del seu pare, mariner pescador, en un accident de vaixell¹³¹. Després d'abandonar el seu projecte d'entrar a la marina, Le Pen va construir la seva consciència política durant els seus estudis de dret a París, on va ser president de l'Associació corporativa dels estudiants de dret (Corpo) del 1947 al 1951¹³².

Durant la seva missió militar com a paracaigudista a Indoxina, va tornar profundament marcat per l'anticomunisme, que sembla descobrir «l'amenaça marxista» i les tècniques de guerra psicològica, experiències que van nodrir el seu discurs sobre la defensa de la civilització occidental contra la subversió comunista. Les guerres d'Indoxina i Algèria el van portar a unir-se, doncs, al sindicat professional d'extrema-dreta fundat per Pierre Poujade: la Unió de Defensa de Comerciants i Artesans (UDCA). Durant les eleccions de 1956, es va presentar el partit Unió i fraternitat francesa (versió electoral de la UDCA), on Le Pen va ser elegit al parlament, convertint-se en el diputat més jove de la postguerra francesa¹³³.

La seva trajectòria política amb Poujade no va durar gaire més a causa de la crisi de Suez i els desacords sobre la conducta de les guerres colonials, cosa que va provocar que Le Pen es desviés cap a un nacionalisme més radical i militant, dotant ja d'un carisma oratori i un estil populista¹³⁴. El 1957, va fundar el Front Nacional de Combatents (FNC), convertint-se en un dels líders dels «ultres» que donava suport i campanya a l'Algèria francesa, alineant-se amb el Centre Nacional d'Independents i Agraris (CNIP). La seva oposició a la política

¹³⁰ S'entén com a pupil de la Nació quan un menor d'edat és fill d'almenys un dels dos progenitors que ha sigut víctima de guerra o acte terrorista. Es beneficien d'una protecció i d'un suport material i moral de l'Estat per la seva educació complementària a aquella exercida per la seva família. Ministère du Travail et des Solidarités; Ministère de la Santé, des Familles, de l'Autonomie et des Personnes handicapées, «Les pupilles de l'État», *Gouvernement français*, consultat el 31 de maig de 2026, disponible a: solidarites.gouv.fr.

¹³¹ Jean-Marie Le Pen, *Les Français d'abord*, Carrière/Laffont, 1984, p. 34 citat a Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 411.

¹³² Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 329.

¹³³ Cas Mudde, *Ultradreta*, traducció d'Octavi Gil Pujol, Edicions Saldonar, Barcelona, 2020 (publicació original 2019), pp. 35-36.

¹³⁴ Jean-Paul Gautier, *Les extrêmes droites en France. De la traversée du désert à l'ascension du Front national (de 1945 à nos jours)*, 2a ed., Éditions Syllepse, París, 2017, p. 92.

d'autodeterminació del general de Gaulle el situava definitivament en una postura antigauillista, una característica axial de la seva futura identitat política¹³⁵.

En 1962, després de la dissolució de l'Assemblea Nacional de Charles de Gaulle, es van organitzar noves eleccions legislatives¹³⁶ on Le Pen, representant el CNIP, va quedar fora provocant la pèrdua del seu escó¹³⁷. Quedant-se per primer cop sense carrera política, es va dedicar als negocis, fundant en 1963 una agència de comunicació anomenada SERP (Societat d'Estudis i de Relacions Públiques) amb l'objectiu de divulgar relats històrics com ara el Tercer Reich de la Segona Guerra Mundial i discursos de personatges històrics com De Gaulle o Lenin¹³⁸. Aquesta agència va tenir un paper important, ja que li va permetre dirigir la campanya presidencial de Jean-Louis Tixier-Vignancour¹³⁹ (advocat i polític i antic pétainista, sent un dels responsables de la propaganda de Vichy¹⁴⁰) per les eleccions de 1965. Gràcies a aquest projecte de la SERP, Le Pen va guanyar més experiència en la política i les relacions públiques i la capacitat d'articular els diferents corrents de l'extrema-dreta francesa.

4.2. ORÍGENS DEL FRONT NACIONAL: L'ORDRE NOUVEAU

Durant els anys seixanta, l'extrema-dreta es trobava sense gaire pes polític en el context francès a causa de la seva dispersió de grups i les protestes del 68, (encara que aquestes, tot i tenir un impacte global en la societat, no van tenir gaire succés en la política francesa, ja que, a les eleccions d'aquell mateix any, la dreta va guanyar¹⁴¹, i més tard, les reivindicacions que manifestaven van ser absorbides pel capitalisme¹⁴²). La França nacionalista es va veure amenaçada principalment, per la seva debilitat política i fragmentació derivada per problemes de rivalitats internes, dificultat per adaptar-se a la política electoral i uns valors que es promulgaven a través d'un activisme violent. A això, se li va sumar el fracàs de moviments

¹³⁵ Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 329.

¹³⁶ Jonathan Thomas, «Jean-Marie Le Pen et la SERP: le disque de musique au service d'une pratique politique», *Volume !*, vol. 14, núm. 1, 2017, en línia, pp. 85-101. pp. 86-87

¹³⁷ Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 329.

¹³⁸ Jonathan Thomas, «Jean-Marie Le Pen et la SERP: le disque de musique au service d'une pratique politique», *Volume !*, vol. 14, núm. 1, 2017, en línia, pp. 85-101. p. 88.

¹³⁹ Ferran Gallego, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*, Debolsillo, Barcelona, 2011, (1a. ed. 2004), p. 145.

¹⁴⁰ Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 111.

¹⁴¹ Gilda Waldman, «Medio siglo de movimientos estudiantiles. El impacto de 1968», ressenya de Joaquín Estefanía, *Revoluciones: Cincuenta años de rebeldía (1968-2018)*, *Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales*, vol. LXIII, núm. 234, 2018, pp. 419-424. p 420.

¹⁴² *Ibidem*, p. 421.

anterior: el poujadisme que va desaparèixer després de la instauració la Cinquena República, la desintegració de l'*Organisation de l'armée secrète* [Organització de l'Exèrcit Secret], organització clandestina francesa activa entre 1961 i 1963 amb l'objectiu de mantenir l'Algèria francesa mitjançant la violència¹⁴³, quan va acabar la guerra d'Algèria. La violència de l'OAS, que matava indiscriminadament, no es basava en simples atacs justificats, sinó que era un «pla meditat» i un «terrorisme reconegut»¹⁴⁴.

La dissolució del grup neo-feixista *Occident* a causa dels enfrontaments violents amb activistes d'esquerra i de les seves posicions polítiques anti-gaullistes i pro Algèria francesa tampoc van ajudar a la causa d'aquesta decadència¹⁴⁵. Aleshores, els seus militants van agafar camins diferents. Alguns van abandonar l'activisme radical i es van unir a la política conservadora tradicional, mentre que altres es van reorganitzar dins de noves estructures, com ara el grup estudiantil GUD (Groupe Union Droit), liderat per Alain Robert, un dels principals líders d'*Occident*, i amb el suport de François Duprat, també antic membre del moviment. El seu objectiu era superar la fragmentació per mitjà dels corrents escampats –nacionalistes, nacionalistes revolucionaris, antics col·laboracionistes, partidaris de l'Algèria francesa, poujadistes i activistes monàrquics– en un moviment més ampli. Si bé aquests esforços inicialment van involucrar només un petit nombre de militants, van establir les bases per a la posterior recomposició de l'extrema-dreta francesa¹⁴⁶.

Davant aquesta marginació política, es va anar formant un moviment unificat capaç d'accedir a les institucions i exercir una influència en el debat públic¹⁴⁷. L'any 1969, Alain Robert, va fundar l'Ordre Nouveau, un moviment polític nacionalista i d'extrema-dreta, actiu fins al 1973. Es tractava d'una coalició que reunia antics activistes nacionalistes, militants neo-feixistes, nostàlgics de Vichy, monàrquics, activistes de l'Algèria francesa i antics membre de l'OAS, i diverses organitzacions d'extrema-dreta¹⁴⁸. Ja no era un simple moviment estudiantil. Aquest va ser el moment en el qual l'extrema-dreta a França va superar la fase de la postguerra i va avançar cap a la formació d'una organització que agrupava diverses tradicions nacionalistes al voltant d'un lideratge estable.

¹⁴³ FranceArchives, *Portail national des Archives*, Ministère de la Culture, França, consultat el 31 de maig de 2026, disponible a: <https://francearchives.gouv.fr>.

¹⁴⁴ Olivier Dard, *Voyage au cœur de l'OAS*, Éditions Perrin, París, 2005, p. 254.

¹⁴⁵ Grégoire Kauffmann, *The Origins of the National Front*, a *Pouvoirs* 2026/2 N° 157, pp. 5-15, Éditions du Seuil, París, 2016, pp. I - II.

¹⁴⁶ *Ibidem*, pp. II - III.

¹⁴⁷ Ferran Gallego, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*, Debolsillo, Barcelona, 2011, (1a. ed. 2004), p. 148.

¹⁴⁸ Pierre Milza, *Fascisme français. Passé et présent*, Flammarion, París, 1991, p. 342.

Tot i presentar-se com una organització política moderna i revolucionària, l'Ordre Nouveau va repetir errors quan va decidir mantenir vincles simbòlics i culturals amb el passat feixista, a través d'un ritualisme nazi, la violència als carrers i aliances internacionals amb el partit neonazi alemany *Nationaldemokratische Partei Deutschlands* [Partit Nacionaldemòcrata d'Alemanya] i el partit feixista *Movimento Sociale Italiano* [Moviment Social Italià]. En 1971, es va celebrar un míting polític, entre membres de l'Ordre Nouveau i de l'NPD, al *Palais des Sports* a París, que va desencadenar enfrontaments violents contra manifestants d'extrema-esquerra, mostrant una militància que s'apropava més «al ritual nazi que a les vetllades *scouts*»¹⁴⁹. Amb aquests esdeveniments va quedar demostrat que la cultura política radicalitzada encara persistia en el moviment, ja que tot i que els seus dirigents intentaven distanciar-se del neo-nazisme explícit, aquest continuava atraient «nombrosos nostàlgics de l'ordre hitlerià i de la croada antibolxevic»¹⁵⁰. A més a més, trobem una dualitat en el seu discurs: una retòrica contestatària i subversiva, amb la idea de «destruir totalment l'antic règim i realitzar íntegrament el nou Ordre»¹⁵¹, però una vocació electoralista, inspirant-se en l'èxit del MSI. Històricament, ja va ser així: amb la premissa de Georges Valois de fer servir «tots els mitjans», s'explica aquesta dualitat «compaginant anhels subversius amb praxis legals», sense abandonar mai l'objectiu final de destruir el sistema liberal¹⁵².

4.3. EL FRONT NACIONAL: DEL MOVIMENT AL PARTIT

Amb la idea de conferir el moviment i donar-li visibilitat el 5 d'octubre de 1972 l'Ordre Nouveau va crear un nou partit: el Front Nacional per a la Unitat Francesa (que més tard s'anomenarà Front Nacional), designat «a un líder destinat a fer una fortuna inesperada: l'antic diputat poujadista, combatent a la Indoxina i a Algèria, Jean-Marie Le Pen»¹⁵³, decisió que va prendre l'ON¹⁵⁴. Els dirigents de l'Ordre Nouveau, sent conscients que la seva imatge subversiva impedia ampliar la base social, van decidir impulsar l'elecció de Jean-Marie Le Pen com a president, considerat relativament més «moderat» i capaç d'exercir un paper federador¹⁵⁵.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 339.

¹⁵⁰ *Ídem*.

¹⁵¹ *Ídem*.

¹⁵² Joan Pubill Brugués, «Por todos los medios. Subversión y golpe de fuerza en la contrarrevolución. Las experiencias de Georges Valois (1906-1928)», *Historia Constitucional: Revista Electrónica de Historia Constitucional*, núm. 22, 2021, p. 883-905. p. 905.

¹⁵³ Ferran Gallego, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*, Debolsillo, Barcelona, 2011, (1a. ed. 2004), p. 148.

¹⁵⁴ Grégoire Kauffmann, *The Origins of the National Front*, a *Pouvoirs* 2026/2 N° 157, pp. 5-15, Éditions du Seuil, París, 2016, p. I.

¹⁵⁵ Pierre Milza, *Fascisme français. Passé et présent*, Flammarion, París, 1991, p. 342.

La genealogia del nom *Front National* prové dels conflictes ideològics dels anys trenta, on va sorgir com una resposta directa i un atac semàntic contra l'aliança antifeixista europea del Front Popular, destacant la coalició espanyola que es va formar arran de la Guerra Civil d'Espanya (1936-1939). Ferran Gallego detalla que aquesta denominació s'articulava com un «front moral» per unificar les forces antimarxistes i antirepublicanes davant l'amenaça percebuda de l'esquerra¹⁵⁶. En el context francès, en 1934, aquesta idea ja la va desenvolupar Charles Maurras amb la idea de crear un «Front Nacional» que agrupés militants de l'AF, de la Solidaritat Francesa i de les Joventuts Patriòtiques per superar la fragmentació de l'extrema-dreta i combatre el sistema parlamentari¹⁵⁷.

Com ja hem vist en els intents del passat i com comenta Pierre Milza, la idea del nou partit era reunir «les famílies en discòrdia de l'oposició nacional¹⁵⁸», entre ells «la dreta ultra-reaccionària i els nostàlgics de Vichy»¹⁵⁹ però també «autèntics neo-feixistes defensant la creació d'una "tercera força" europea revolucionària»¹⁶⁰ i agrupar els corrents sota una mateixa estructura heterogènia i radical. No obstant això, durant els primers anys, els «nacionalistes» de l'ON continuaven controlant l'organització¹⁶¹ mentre Le Pen actuava com a portaveu públic, hereu d'una tradició nacional-populista. El Front Nacional no va sorgir com un partit plenament nou, sinó com el resultat d'una estratègia de normalització política destinada a transformar un activisme radical marginal en una força electoral capaç d'aspirar a la unificació de l'extrema-dreta francesa.

Ferran Gallego, apropiant-se a la idea de Milza, veu la fundació del Front Nacional com una resposta a una estratègia conscient de superació de la fragmentació de l'extrema-dreta francesa. El moviment va néixer inicialment «més com a agrupació que com a partit»¹⁶², destinat a reunir tradicions polítiques disperses dins de la tradició de les lligues franceses. Tenia com a objectiu abandonar la marginalitat antisistema i avançar cap a la participació electoral mitjançant tres eixos fonamentals: crear un lideratge consensual, implantar-se

¹⁵⁶ Ferran Gallego, «El Frente Nacional. La estrategia falangista en la crisis final de la II República», dins Ferran Gallego (coord.), *Socialismo, sindicalismo, antifascismo. Ensayos sobre la crisis del siglo XX*, El Viejo Topo, Barcelona, 2019, p. 182.

¹⁵⁷ Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, pp. 106-107.

¹⁵⁸ Pierre Milza, *Fascisme français. Passé et présent*, Flammarion, Paris, 1991, p. 342.

¹⁵⁹ *Ídem*.

¹⁶⁰ *Ídem*.

¹⁶¹ Michel Winock i Jean-Pierre Azéma, *Histoire de l'extrême droite en France*, Éditions du Seuil, Paris, 1994, p. 244.

¹⁶² Ferran Gallego, «El Frente Nacional francés. De la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)», *Tiempo Devorado. Revista de Historia Actual*, nº 1, 2017, pp. 5-38. p. 5.

territorialment i desenvolupar una temàtica capaç d'unificar el moviment. Aquesta temàtica seria la immigració, convertida a poc a poc en l'element central d'identitat política a través de la idea de «preferència nacional»¹⁶³.

Le Pen, a l'hora de «dirigir» el partit, responia a la mateixa lògica que tenia l'Ordre Nouveau: ser l'encarnació d'un líder capaç d'unir un espai nacional-populista i capturar una «majoria silenciosa» en un context de crisi política i social¹⁶⁴. Seguint la tradició de l'Ordre Nouveau, el partit va adoptar un model organitzatiu inspirat en el Moviment Social Italià (MSI), buscant reunificar les diferents faccions de l'oposició nacional i acabar amb l'«estèril atomització en grupuscles»¹⁶⁵ formant un «gran partit de la dreta nacional, social i popular»¹⁶⁶. El MSI havia ampliat la seva influència creant la *Destra Nazionale* [Dreta Nacional] liderada per Giorgio Almirante. Això va permetre al partit unir les principals forces de la dreta italiana¹⁶⁷ adaptant el llegat feixista a les noves realitats polítiques adaptades a les circumstàncies de la postguerra, per tal de construir una nova extrema-dreta capaç de superar la derrota de 1945¹⁶⁸. Quan l'FN va voler dur a terme la mateixa estratègia, el MSI li va donar suport finançant part de la seva propaganda i transferint el seu símbol emblemàtic, la «flama tricolor»¹⁶⁹.

A poc a poc, Jean-Marie Le Pen anava guanyant més control sobre el partit per acabar-ne imposant la seva autoritat. Això va donar lloc a un conflicte amb els antics dirigents de l'ON, Alain Robert i François Brigneau, i van crear el moviment Fer front per reprendre el control del partit, i és en aquell moment, que Le Pen va expulsar a Alain Robert del seu càrrec com a secretari general del Front Nacional. El conflicte va conduir a una divisió, donant com a resultat dos FN, un liderat per Le Pen i l'altre per Robert. L'assumpte va arribar als tribunals amb Le Pen obtenint el dret exclusiu d'utilitzar el nom FN, però causant una pèrdua de popularitat del partit durant els següents anys¹⁷⁰.

¹⁶³ Ferran Gallego, «El Frente Nacional francés. De la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)», *Tiempo Devorado. Revista de Historia Actual*, nº 1, 2017, pp. 5-38. p. 6.

¹⁶⁴ Ferran Gallego, *Neofascistas. Democracia y Extrema Derecha en Francia e Italia*, Barcelona, Debolsillo 2011, p. 148.

¹⁶⁵ Ferran Gallego, «El Frente Nacional francés. De la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)», *Tiempo Devorado. Revista de Historia Actual*, nº 1, 2017, pp. 5-38. p. 5.

¹⁶⁶ Jean-Paul Gautier, *Les extrêmes droites en France. De la traversée du désert à l'ascension du Front national (de 1945 à nos jours)*, 2a ed., Éditions Syllepse, París, 2017, p. 106.

¹⁶⁷ *Idem*.

¹⁶⁸ Ferran Gallego, *Neofascistas. Democracia y Extrema Derecha en Francia e Italia*, Barcelona, Debolsillo 2011, p. 7.

¹⁶⁹ Jean-Paul Gautier, *Les extrêmes droites en France. De la traversée du désert à l'ascension du Front national (de 1945 à nos jours)*, 2a ed., Éditions Syllepse, París, 2017, p. 106.

¹⁷⁰ Michel Winock i Jean-Pierre Azéma, *Histoire de l'extrême droite en France*, Éditions du Seuil, París, 1994, p. 245.

Al principi, el procés de consolidació del partit va ser lent amb una repercussió electoral mínima o quasi inexistent, assolint una mitjana de 2,3% de vots durant les legislatives de 1973¹⁷¹, només un 0,74% a les eleccions presidencials de 1974, un 0,3% durant les legislatives de 1978, fins al punt de no presentar candidatura a les eleccions europees de 1979 i no arribar a les 500 signatures necessàries per presentar-se en les presidencials l'any 1981¹⁷². L'emergència del *Parti des forces nouvelles* [Partit de les forces noves], fundat en 1974 per Alain Robert i François Brigneau, com a contraatac a Le Pen, no va ajudar a la causa del seu fracàs. Entre 1974 i 1981, aquest nou partit competia amb el Front Nacional, arribant, fins i tot, a dominar temporalment el moviment, sobretot durant les eleccions presidencials de 1974, donant suport al futur president, Valéry Giscard d'Estaing¹⁷³.

La legitimació progressiva del lideratge de Jean-Marie Le Pen va permetre la «lepenització» del moviment, substituint els antics grups doctrinaris per «un moviment personalitzat d'ampli espectre ideològic»¹⁷⁴ capaç d'integrar diversos corrents sota una autoritat única, i a través d'una normalització estratègica. En aquest moment es va construir el seu discurs victimitzador amb l'objectiu de suavitzar la seva imatge, proclamant-se com «l'abanderat de la majoria silenciosa i menyspreada»¹⁷⁵. Proposava, doncs, un programa general destinat a ampliar el seu públic, particularment al voltant de temes com la reducció de la immigració i l'ordre social. Malgrat l'estancament i els fracassos electorals que patia el partit, causats principalment, pels seus orígens neo-feixistes i, irònicament, la seva rivalitat amb el PFN, la reorganització interna de l'FN es va mantenir forta i l'extrema-dreta de Le Pen va persistir, encara que fos des de la marginalitat. Aleshores, Le Pen es va adonar que havia de suavitzar encara més el seu discurs i va iniciar, doncs, un canvi: l'eliminació parcial dels extremistes, l'acceptació de la política parlamentària i un reenfocament dels temes clàssics de la dreta reaccionària (anticomunisme, ordre moral, i la lluita contra la «invasió estrangera»)¹⁷⁶.

En aquest procés i canvi en el partit, va destacar una figura molt important: François Duprat (1940-1978), un «jove historiador revisionista, autor d'obres notables sobre l'evolució de

¹⁷¹ Pierre Milza, *Fascisme français. Passé et présent*, Flammarion, París, 1991, p. 343.

¹⁷² Ferran Gallego, «El Frente Nacional francés. De la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)», *Tiempo Devorado. Revista de Historia Actual*, nº 1, 2017, pp. 5-38. p. 7.

¹⁷³ Michel Winock i Jean-Pierre Azéma, *Histoire de l'extrême droite en France*, Éditions du Seuil, París, 1994, p. 245.

¹⁷⁴ Ferran Gallego, «El Frente Nacional francés. De la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)», *Tiempo Devorado. Revista de Historia Actual*, nº 1, 2017, pp. 5-38, p. 8.

¹⁷⁵ Pierre Milza, *Fascisme français. Passé et présent*, Flammarion, París, 1991, p. 344.

¹⁷⁶ *Ibidem*, p. 347.

l'extrema-dreta francesa, arquitecte de les formulacions “nacional-revolucionàries”¹⁷⁷ aportant en el partit coherència ideològica i pragmatisme estratègic. La figura de Duprat era fonamental per entendre la transformació inicial del Front Nacional i, especialment, la construcció de la seva futura eficàcia electoral. Defensava que l'extrema-dreta havia fracassat després de la guerra d'Algèria en convertir-se en un conjunt de «subgrupuscles i cercles doctrinals, sense contacte amb la realitat»¹⁷⁸, un argument que es repeteix constantment en la formació de l'FN. Segons ell, un partit marginal només podia sobreviure si responia a una demanda política no satisfeta. És per això que el Front Nacional, centrat en l'anticomunisme, quedava condemnat a la marginalitat, ja que els votants preocupats per aquest tema votaven directament pels principals partits de dretes que, a diferent escala, ja defensaven aquest tema¹⁷⁹. Aquest problema que plantejava Duprat era un impediment per a l'assentament d'una base social àmplia. Proposava com a solució, promoure una unitat pràctica i l'adaptació al context social de l'època inspirant-se en el principi de «sumar totes les formes de descontentament»¹⁸⁰, estratègia que buscava transformar l'FN en un instrument d'agregació del malestar social més que no pas en una simple organització doctrinal.

En aquest marc, Duprat va ser qui va impulsar la centralitat política de la immigració com a tema mobilitzador, capaç de connectar crisi econòmica, identitat nacional i por social en un discurs accessible a les classes mitjanes i populars. Un moviment d'extrema-dreta no es podia limitar a denunciar un enemic extern com l'URSS, sinó que havia de cultivar la percepció d'un enemic intern capaç de crear un sentiment d'urgència política. S'entenia també que la vaga denúncia de «la immigració salvatge»¹⁸¹ (manifestada durant un míting de l'Ordre Nouveau¹⁸²), era insuficient. En canvi, lligar la immigració i l'atur establia un recurs electoral durador i una propaganda eficient. Duprat va imposar gradualment el seu plantejament, sobretot a través del lema: «Un milió d'aturats vol dir un milió d'immigrants de més! França i

¹⁷⁷ Ferran Gallego, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*, Debolsillo, Barcelona, 2011, (1a. ed. 2004), p. 341.

¹⁷⁸ F. Duprat, *Les mouvements d'extrême droite en France depuis 1944*, Albatros, París, 1972, pp. 63-64. citat a Ferran Gallego, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*, Debolsillo, Barcelona, 2011, (1a. ed. 2004), p. 342.

¹⁷⁹ Nicolas Lebourg, *Le monde vu de la plus extrême droite: Du fascisme au nationalisme-révolutionnaire*, Presses universitaires de Perpignan, Perpinyà, 2010, p. 163.

¹⁸⁰ Ferran Gallego, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*, Debolsillo, Barcelona, 2011, (1a. ed. 2004), p. 340.

¹⁸¹ Nicolas Lebourg, *Le monde vu de la plus extrême droite: Du fascisme au nationalisme-révolutionnaire*, Presses universitaires de Perpignan, Perpinyà, 2010, p. 163.

¹⁸² Michel Winock i Jean-Pierre Azéma, *Histoire de l'extrême droite en France*, Éditions du Seuil, París, 1994, p. 244.

els francesos primer!» [«*Un million de chômeurs, c'est un million d'immigrés de trop ! La France et les Français d'abord !*»]¹⁸³.

No obstant això, Jean-Marie Le Pen, es va oposar, en un principi, incorporar la seva arma discursiva com a tema central del partit, aleshores, Duprat, va desenvolupar la seva estratègia: testar les seves idees a través de xarxes perifèriques abans d'integrar-les oficialment en el seu discurs. Els grups nacional-revolucionaris servien així com a laboratori ideològic i de propaganda, refinant un discurs que presentava l'FN no com un partit racista sinó com el defensor social dels treballadors francesos. Això va permetre que el moviment experimentés un canvi important: substituir el racisme explícit per una crítica social presentada com a econòmica i populista, capaç d'atraure un electorat de classe treballadora tradicionalment alineat amb l'esquerra. La campanya antiimmigració va esdevenir un instrument de realineament polític, combinant l'anticomunisme i el discurs social per transformar el vot del Front Nacional en un vot de protesta popular¹⁸⁴. Duprat també va entendre que l'adopció parcial d'aquests temes per part de la dreta dominant no era un obstacle, sinó un avantatge estratègic, ja que, adoptant el vocabulari del Front Nacional, la dreta legitimava les seves idees accelerant així la lepenització¹⁸⁵ i contribuint al seu creixement dins la política francesa.

Aquest esforç d'unificació va permetre que el moviment no quedés reduït a un episodi marginal més, sinó que va iniciar un procés d'afirmació llarg preparat per aprofitar la crisi política i cultural dels pròxims anys. Fins a la seva mort en 1978, Duprat va contribuir a fixar el perfil polític nacional-populista del Front Nacional, preparant el terreny per a l'èxit electoral posterior del lepenisme transformant una extrema-dreta dispersa en un actor polític capaç de competir dins del sistema democràtic com a alternativa electoral pels sectors conservadors descontents i votants desencantats amb la divisió esquerra-dreta tradicional.¹⁸⁶ Figures com François Duprat van ajudar a redefinir el projecte com una «dreta nacional, social i popular»¹⁸⁷, abandonant part del llenguatge neo-feixista clàssic i acceptant el joc parlamentari. Després de la mort de Duprat i l'arribada de nous dirigents com Jean-Pierre Stirbois, el partit va consolidar un discurs basat en l'anticomunisme, la defensa dels valors

¹⁸³ Nicolas Lebourg, *Le monde vu de la plus extrême droite: Du fascisme au nationalisme-révolutionnaire*, Presses universitaires de Perpignan, Perpinyà, 2010, p. 163.

¹⁸⁴ *Ibidem*, p. 164.

¹⁸⁵ *Ibidem*, p. 165.

¹⁸⁶ Ferran Gallego, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*, Debolsillo, Barcelona, 2011, (1a. ed. 2004), p. 334.

¹⁸⁷ Ferran Gallego, «El Frente Nacional francés. De la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)», *Tiempo Devorado. Revista de Historia Actual*, nº 1, 2017, pp. 5-38, p. 7.

tradicionals i, sobretot, la lluita contra la immigració, sintetitzada al lema «*Les Français d'abord*» [El Francesos primer]¹⁸⁸. Stirbois va aportar un pragmatisme organitzatiu utilitzant la ciutat de Dreux com un laboratori on va canviar el discurs antisemita i neonazi per un centrat en les qüestions de la immigració, la inseguretat i la degradació urbana¹⁸⁹.

4.4. ASSENTANT LES BASES DEL FRONT NACIONAL: ANYS VUITANTA

Entrant a la fase dels anys vuitanta, el Front Nacional ja començava a ser un partit amb força renom, ja era un partit amb base electoral de masses. Ferran Gallego ho explica molt bé en el capítol *Un partido con base electoral de masas (1983-1989)* en la seva obra *El Frente Nacional francés*: gràcies a la coexistència de corrents neo-feixistes i ultra-nacionalistes a través d'una «síntesi operativa»¹⁹⁰, el lideratge carismàtic de Jean-Marie Le Pen i l'organització territorial de Stirbois, el Front Nacional, no només es mantenia ferm, sinó que anava guanyant cada cop més importància. Aquest creixement es devia, en gran part, a un context de crisi econòmica, l'augment de la desocupació, la pèrdua de poder del gaullisme després de la victòria de la dreta de Giscard en 1981, i una inseguretat social general incrementada. El moment en què es va produir el gran salt polític és entre 1983 i 1986, conegut com «l'efecte Le Pen»¹⁹¹ destacant amb l'11% obtingut en les eleccions europees de 1984¹⁹², resultat que demostrava que l'FN era oficialment un partit representatiu del vot de protesta i del malestar d'una França urbana afectada per la crisi i que ja no només responia a nostàlgies del passat, sinó que també a la por d'una classe alta i neoconservadora a perdre el seu *status*¹⁹³. Aprofitant aquesta crisi, va elaborar un discurs nacional-populista més complet i unificador contra l'estatisme, la inseguretat, la immigració i la decadència moral¹⁹⁴ i el radicalisme revolucionari heretat de l'Ordre Nouveau va desaparèixer.¹⁹⁵

¹⁸⁸ *Ídem*.

¹⁸⁹ Ferran Gallego, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*, Debolsillo, Barcelona, 2011, (1a. ed. 2004), p. 344.

¹⁹⁰ Ferran Gallego, «El Frente Nacional francés. De la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)», *Tiempo Devorado. Revista de Historia Actual*, nº 1, 2017, pp. 5-38, p. 9.

¹⁹¹ Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 333.

¹⁹² *Ídem*.

¹⁹³ Ferran Gallego, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*, Debolsillo, Barcelona, 2011, (1a. ed. 2004), p. 349.

¹⁹⁴ Ferran Gallego, «El Frente Nacional francés. De la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)», *Tiempo Devorado. Revista de Historia Actual*, nº 1, 2017, pp. 5-38. p. 10.

¹⁹⁵ *Ibidem*, pp. 9-10

El Front Nacional aconseguia així unir un electorat interclassista, compost tant per votants de classe treballadora vulnerables com per votants de classe alta, sobretot a les zones urbanes on les tensions identitàries eren més visibles. El seu ascens també es beneficiava de les dificultats de la dreta tradicional, obligada a adoptar certs temes del Front Nacional mentre intentava mantenir una distància política amb Jean-Marie Le Pen¹⁹⁶. L'anomenat *coup de tonnerre* del municipi de Dreux (on va guanyar amb majoria la dreta, incloent-hi el Front Nacional) va simbolitzar aquesta ruptura, en integrar-se l'FN en una majoria municipal de dretes, evidenciant que una part de l'electorat conservador reclamava la solidificació del discurs opositor. La seva creixent visibilitat mediàtica, especialment després de la seva participació en el programa *L'Heure de la Vérité*, va multiplicar les expectatives electorals.¹⁹⁷

Durant la segona meitat de la dècada, l'FN va consolidar la seva postura nacional amb un missatge homogeni capaç de mobilitzar sectors socials encara més diversos, especialment classes mitjanes i baixes, petits propietaris i, progressivament, part de la classe obrera. Les eleccions legislatives del 1986, afavorides per la introducció de la representació proporcional, permetien l'entrada de l'FN a l'Assemblea Nacional amb 35 diputats, fet que deixava en evidència la recomposició política impulsada per la crisi de representació amb la pèrdua de poder simultani de l'esquerra i la dreta tradicional en l'espai polític francès¹⁹⁸. Ara bé, durant les eleccions de 1986, Le Pen, amb l'objectiu d'evitar el destí dels moviments populistes com el poujadisme, va combinar un discurs econòmicament liberal i nacionalista-xenòfob amb una meticulosa selecció de candidats procedents de sectors respectables, Stirbois, d'altra banda, s'encarregava de frenar qualsevol signe de dissidència¹⁹⁹. Finalment, es va reorganitzar tota la dreta francesa al voltant del concepte de «preferència nacional», introduït oficialment en 1985, en un intent de maquillar el vincle entre immigració i ocupació²⁰⁰. Com explica Erwan Lecoœur, Le Pen va disfressar el seu discurs fent-lo passar per un de nacionalisme comú amb l'alineació de personalitats de dreta per tal de tenir un lloc en el sistema²⁰¹. Per sort, la dreta

¹⁹⁶ Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 334.

¹⁹⁷ Ferran Gallego, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*, Debolsillo, Barcelona, 2011, (1a. ed. 2004), p. 348.

¹⁹⁸ Ferran Gallego, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*, Debolsillo, Barcelona, 2011, (1a. ed. 2004), p. 351.

¹⁹⁹ *Ídem*.

²⁰⁰ Nicolas Lebourg, *Le monde vu de la plus extrême droite: Du fascisme au nationalisme-révolutionnaire*, Presses universitaires de Perpignan, Perpinyà, 2010, p. 190.

²⁰¹ E. Lecoœur, *Un néo-populisme à la française. Trente ans de Front National*, La Découverte, París, 2003, p. 57. citat a Ferran Gallego, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*, Debolsillo, Barcelona, 2011, (1a. ed. 2004), p. 351.

gaullista i liberal es va adonar del que estava fent Le Pen i es va negar a integrar-lo com a aliat i el partit va haver de treballar de manera independent.²⁰²

En l'organització interna, es valoraven les referències nacionals (pàtria, identitat i arrels) construint una «jerarquia dels sentiments» presentada com un simple «dret a la diferència» i de «protegir primers els nostres»²⁰³. Aquest argument servia d'eufemisme a les acusacions racistes. Tornant al tema de la «majoria silenciosa», a partir dels anys vuitanta es va recuperar un eslògan per verbalitzar-lo: «Diu en veu alta el que penseu en veu baixa» [*Il dit tout haut ce que vous pensez tout bas*]²⁰⁴, inspirat en l'eslògan que utilitzava Gustave Téry (coetani a Charles Maurras, també es va sumar a la qüestió antisemita a inicis dels segle XX) en el seu diari *L'Oeuvre*: «*L'Oeuvre dit tout haut ce que tout le monde pense tout bas*»²⁰⁵ (vegeu [Annex 2](#)). Amb un objectiu d'enfortir el partit, van cercar nous relleus ideològics, en particular catòlics fonamentalistes i membres del Club de l'Horloge²⁰⁶.

El Club de l'Horloge es tractava d'un *think tank* nacional-liberal d'extrema-dreta fundat en 1974 i la incorporació en el Front Nacional d'alguns membres va marcar un punt d'inflexió ideològic important. Amb orígens de la Nouvelle Droite, però allunyant-se del GRECE, presentaven un programa inspirat per una doctrina neoliberal i racista²⁰⁷. Es distingia de la ND per defensar un «Estat mínim» i rebutjant el «paganisme del GRECE», considerant, en canvi, el cristianisme com el fonament de la identitat francesa²⁰⁸. Aquest grup volia recuperar les referències històriques que l'esquerra havia estat utilitzant i adoptar així un llenguatge polític de l'esquerra per marginalar-la²⁰⁹. El cercle intel·lectual, que va fer de pont entre la dreta i el Front Nacional²¹⁰, estava al darrere de la propaganda de l'FN, particularment en temes d'educació, immigració, seguretat i justícia.

²⁰² Ferran Gallego, «El Frente Nacional francés. De la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)», *Tiempo Devorado. Revista de Historia Actual*, nº 1, 2017, pp. 5-38. pp. 11-14.

²⁰³ Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, col·lecció *Questions au XXe siècle*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 335.

²⁰⁴ *Ibidem*, p. 336.

²⁰⁵ *L'Oeuvre* (París), núm. 246, 25 de maig de 1916, Bibliothèque nationale de France, ark:12148/bpt6k4616496n.

²⁰⁶ *Idem*.

²⁰⁷ Jean-Yves Camus i Nicolas Lebourg, *Far-Right Politics in Europe*, traducció de Jane Marie Todd, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts) / Londres, 2017, p. 121.

²⁰⁸ Jean-Paul Gautier, *Les extrêmes droites en France. De la traversée du désert à l'ascension du Front national (de 1945 à nos jours)*, 2a ed., Éditions Syllepse, Paris, 2017, p. 164.

²⁰⁹ Nicolas Lebourg, *Le monde vu de la plus extrême droite: Du fascisme au nationalisme-révolutionnaire*, Presses universitaires de Perpignan, Perpinyà, 2010, pp. 189-190.

²¹⁰ Jean-Paul Gautier, *Les extrêmes droites en France. De la traversée du désert à l'ascension du Front national (de 1945 à nos jours)*, 2a ed., Éditions Syllepse, Paris, 2017, p. 164.

La integració de figures clau d'aquest entorn, en particular Bruno Mégret, reforçava la seva evolució cap a un nacional-liberalisme, enriquint la seva plataforma amb una dimensió tecnocràtica i estratègica més elaborada, promovent un discurs sobre el declivi nacional, associat a una visió de complot que designava com a responsables de la desagregació del país «l'oligarquia cosmopolita» i el «poder mediàtic», que antany havien estat els «franc-maçons i els jueus»²¹¹. Com el Club de l'Horloge, el Front Nacional es presentava ara com el defensor de la República i la democràcia, buscant aparèixer com una alternativa política creïble. Aquesta evolució il·lustra un procés de normalització ideològica: el partit encara mantenia una base nacional-populista, però anava adoptant un llenguatge compatible amb les institucions democràtiques²¹².

D'altra banda, Le Pen també va fer lligams amb cercles catòlics tradicionalistes, com per exemple els *Comités Chrétienté-Solidarité* [Comitès de Solidaritat Cristiana], o la revista nacional-catòlica *Présent*. Això li va permetre una «unió d'energies pel cristianisme»²¹³ i una societat fundada en els principis del catolicisme integral, denunciant la democràcia com un règim «immoral»²¹⁴ i promovent el corporativisme social conservador. Ideològicament, *Présent* compartia diversos temes centrals amb l'FN: el comunisme i l'oposició a l'avortament, considerats com un «genocidi antifrancès», la crítica a la «política mesquina» i «el debilitament dels valors morals», fet que podia animar a perversions com l'homosexualitat²¹⁵.

L'arribada conjunta d'intel·lectuals del Club de l'Horloge i dels catòlics, va ser una de les raons de l'èxit electoral de Le Pen 1986, que va culminar amb la candidatura presidencial en 1988. Aleshores, Ariane Chebel d'Appollonia es planteja si aquesta progressió reflecteix una simple recomposició de la dreta radical o si anuncia una possible «feixització» del camp polític francès²¹⁶. Es podria dir que més que una feixització, el partit passa per un procés de reorganització ideològica, conservant elements radicals però presentant-los d'una manera més suavitzada (o no) perquè siguin acceptats o legitimitats dins d'un marc democràtic.

²¹¹ Pierre Milza, «Le Front national crée-t-il une culture politique ?», *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, n° 44, Presses de Sciences Po, París, 1994, pp. 39-44, p. 43.

²¹² Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, col·lecció *Questions au XXe siècle*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 338.

²¹³ *Idem*.

²¹⁴ *Idem*.

²¹⁵ Ariane Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France. De Maurras à Le Pen*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1988, p. 339

²¹⁶ *Idem*.

Pel que fa a la dreta tradicional, l'FN va mantenir una relació de distància i col·laboració: tot i presentar-se com aliè al sistema polític i defensor d'una «veritable democràcia» i del «veritable dreta», es veia obligat a negociar amb els partits convencionals per evitar quedar-se aïllat. Aquesta posició li va facilitar combinar «la capacitat de compromís» amb la «denúncia global de les institucions», guanyant electors conservadors que apostaven per la dreta tradicional²¹⁷.

A partir del 1986, França es trobava en un moment polític complicat a causa de la coalició parlamentària entre la dreta de Giscard (Unió per a la Democràcia Francesa) i la dreta gaullista de Chirac (Reagrupament per la República) sota la presidència socialista de Mitterrand. Per primera vegada, França entrava en una fase de «cohabitació» amb una presidència socialista però un govern (primer ministre i ministres) de dretes. Le Pen, com no tenia poder decisiu en el Parlament, ho va utilitzar com a arma política, aprofitant aquesta coalició proclamant-se com «l'única dreta autèntica» que no pactava amb el socialisme. La crítica a la «falsa dreta» no buscava trencar-hi definitivament, sinó pressionar-la per a una futura convergència. Le Pen pretenia establir tres camps dins de la dreta i provocar una polarització política que en reforçés la posició.²¹⁸

Tot i això, com ja s'ha comentat anteriorment, la dreta clàssica es negava a integrar plenament l'FN al poder nacional, acceptant només col·laboracions locals. Aquesta negativa provocava tensions internes tant a la dreta com al mateix FN, on apareixien frustracions per no accedir al govern i abandonaments de militants que rebutjaven estar en una política «no convencional»²¹⁹. A més, els discursos radicals de Le Pen com la seva referència a l'Holocaust com un «petit detall» van allunyar sectors moderats.²²⁰

Amb les eleccions presidencials del 1988, el Front va guanyar encara més consolidació gràcies a una estratègia de proximitat basada en «les inquietuds urbanes», la crisi econòmica i «la pèrdua de representació social», que fomentaven «una retirada a l'esfera nacional» i la recerca «d'una identitat de substitució»²²¹. Va realitzar, doncs, una campanya articulant temes

²¹⁷ Ferran Gallego, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*, Debolsillo, Barcelona, 2011, (1a. ed. 2004), p. 352.

²¹⁸ *Ídem*.

²¹⁹ Ferran Gallego, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*, Debolsillo, Barcelona, 2011, (1a. ed. 2004), p. 353.

²²⁰ *Ibidem*, p. 354.

²²¹ Jean-Paul Gautier, *Les extrêmes droites en France. De la traversée du désert à l'ascension du Front national (de 1945 à nos jours)*, 2a ed., Éditions Syllepse, París, 2017, p. 372

com ara immigració, atur, inseguretat urbana, crítica a les elits i la defensa dels valors tradicionals, aconseguint atraure votants procedents tant de la dreta com de l'esquerra²²².

Le Pen se sentia exclòs per «la banda dels quatre»²²³, com anomenava despectivament els partits tradicionals, i va denunciar que el sistema polític falsificava la representació popular. El seu missatge va connectar encara més amb l'electorat descontent de la situació del moment. Va obtenir 4,3 milions de vots (14,4%), aconseguint un suport social ampli descrit com una «síntesi entre el món de la botiga i el món del taller»²²⁴, és a dir, petits propietaris i sectors obrers.

Tot i que el sistema electoral majoritari limitava la representació parlamentària, els quatre milions de votants de l'FN es van convertir en un factor polític decisiu. El moviment depenia del lideratge personal de Le Pen: el populisme s'organitzava al voltant d'un líder que no només guiava el partit, sinó que «havia dictat la seva llei i pronunciat el seu caràcter», configurant una manera de fer política que es definia com una antipolítica, és a dir, feia crítica del sistema mentre hi participava²²⁵. De totes maneres, el vot a l'FN era molt inestable: sorgia de la por de la pèrdua d'identitat, de la protesta fiscal, del rebuig a l'europeisme o de la inseguretat social, però, al cap i a la fi, el vot nacional-populista es tractava més d'un vot de protesta que d'un de pertinença ideològica. Aquest fet es veu contrarrestat quan els seus votants acaben votant per Mitterrand a la segona volta²²⁶.

4.5. L'APOGEU DEL FRONT NACIONAL: ANYS NORANTA

Fins ara, hi ha un factor sobre el personatge de Jean-Marie Le Pen i el seu partit que es repeteix constantment, i és que, al llarg de la seva trajectòria política, utilitzava un discurs bastant mal·leable que s'adaptava segons el context social, polític, econòmic i cultural en el qual es trobava, i sobretot, segons la popularitat que tenia en el moment. Òbviament, es mantenia ferm sobre alguns temes com el de la immigració (suavitzant-lo o no quan li convé), però en general, trobem que el seu discurs va canviant.

²²² Ferran Gallego, «El Frente Nacional francés. De la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)», *Tiempo Devorado. Revista de Historia Actual*, nº 1, 2017, pp. 5-38. p. 11-14

²²³ Ferran Gallego, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*, Debolsillo, Barcelona, 2011, (1a. ed. 2004), p. 354

²²⁴ *Ibidem*, p. 355.

²²⁵ *Ibidem*, p. 357.

²²⁶ Ferran Gallego, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*, Debolsillo, Barcelona, 2011, (1a. ed. 2004), p. 355.

La dècada dels noranta no va ser cap excepció: quan el suport de les classes mitjanes acomodades es va debilitar, el discurs va abandonar part del liberalisme econòmic més agressiu i va tornar al seu populisme nacional radicalitzant un altre cop el tema de la immigració presentant-se com «l'únic defensor de la identitat francesa», en un moment en què s'hi sumaven al debat migratori (entre altres temes també promulgats per l'FN) dirigents de la dreta conservadora com Édith Cresson, Jacques Chirac o Valéry Giscard d'Estaing a través de la «lepenització dels esperits» que ens descriu Gallego²²⁷. Això més que beneficiar, amenaçava el monopoli polític de l'FN que no li deixava cap altra opció que utilitzar un vocabulari encara més amenaçant, incloent-hi, fins i tot, conceptes antisemites²²⁸.

Malgrat aquesta estratègia, les eleccions legislatives de 1993 i les eleccions europees de 1994 van provocar retrocessos, sobretot a causa de la competència de Philippe de Villiers, president del partit dretà Moviment per França, que va aconseguir una part de l'electorat nacional conservador, sobretot a les zones rurals, vots que fins ara apostaven pel frontisme. El vot de Le Pen va experimentar, llavors, una profunda transformació: es va consolidar geogràficament al sud, est, nord i la regió de París, i socialment entre les zones afectades per la desindustrialització i l'atur. El Front Nacional ara atreia votants de les classes treballadores «afectades» per la globalització, la immigració i la reestructuració econòmica²²⁹, fenomen definit com a «*gaucho-lepenisme*» o «*ouvrier-lepenisme*» (termes que associen la classe treballadora i l'esquerra amb el lepenisme)²³⁰.

Aquest arrelament en l'espai local a través dels «laboratoris municipals» del 1995 va servir per inculcar una «cultura de govern»²³¹ i atènyer el respecte de les institucions. Malgrat el seu desig de presentar-se com a laboratoris de la «revolució nacional», els municipis dirigits pel Front Nacional van ser marcats per un «clientelisme de dretes». En un intent d'implementar la «preferència nacional» a un dels municipis (Vitrolles), va ser ràpidament invalidat per l'Administració²³².

²²⁷ Ferran Gallego, «El Frente Nacional francés. De la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)», *Tiempo Devorado. Revista de Historia Actual*, nº 1, 2017, pp. 5-38. p. 17.

²²⁸ Ferran Gallego, «De la divina sorpresa a la diabólica normalidad. Treinta años de Frente Nacional en Francia», *Historia Social*, nº 46, 2003, pp. 113-136, p. 133.

²²⁹ *Ídem*.

²³⁰ Ferran Gallego, «El Frente Nacional francés. De la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)», *Tiempo Devorado. Revista de Historia Actual*, nº 1, 2017, pp. 5-38. p. 17.

²³¹ Jean-Paul Gautier, *Les extrêmes droites en France. De la traversée du désert à l'ascension du Front national (de 1945 à nos jours)*, 2a ed., Éditions Syllepse, París, 2017, pp. 399.

²³² Nicolas Lebourg, *Le monde vu de la plus extrême droite: Du fascisme au nationalisme-révolutionnaire*, Presses universitaires de Perpignan, Perpinyà, 2010, p. 170.

Amb això, Le Pen va tornar a desviar el seu programa ideològic criticant la globalització i defensant la sobirania econòmica nacional, inspirat en particular per Bruno Mégret (delegat general de Le Pen), contrastant l'alternativa «nacional» davant «cosmopolita»²³³. Mégret i figures vinculades a la Nova Dreta tenien el projecte de transformar les percepcions culturals dominants a través d'una visió «orgànica, identitària i diferencialista» de la societat i van recórrer a centres d'estudis, noves estratègies propagandístiques i una moderació estètica del discurs públic²³⁴. Aquesta transformació va permetre mantenir la seva influència després de dos grans esdeveniments: el col·lapse de l'URSS el 1991 i l'alternança política entre dreta i esquerra, que alimentava el sentiment d'un electorat «perjudicat pel sistema»²³⁵.

L'any 1995 va marcar un canvi rellevant en la història del Front Nacional. Durant les eleccions d'aquell any, Le Pen es va emportar el millor resultat fins ara, amb 15% dels vots, i per primera vegada va guanyar en diversos municipis importants en el sud de França, destacant Toulon, Orange, Marignane et Vitrolles. Aquest progrés és degut a la postura «antiestablishment» que es va emprendre. L'eslògan «Ni dreta ni esquerra. Francesos!» [*Ni droite Ni gauche. Français!*] il·lustrava aquesta voluntat de superar la divisió tradicional amb el famós argument populista del «poble» contra «les elits», defensant que «El Front Nacional no era el partit de la dreta, era el partit de França»²³⁶.

Com explica Jean-Paul Gautier, és a partir de 1995 que l'FN va experimentar un gir social a través de l'assessorament de Bruno Mégret. El partit intentava llavors atraure més la classe treballadora advocant pels treballadors francesos contra la globalització i les elits econòmiques. En el seu discurs de l'1 de maig de 1996, Le Pen defensava que les polítiques socials com la seguretat social, l'habitatge públic havien de ser prioritàriament pels francesos (la famosa preferència nacional)²³⁷.

A mitjans dels anys noranta, va esclatar una crisi interna quan Mégret intentava transformar el partit per aliar-se a les dretes majoritàries franceses, seguint l'exemple d'Itàlia o Àustria, amb una proposta de renovació estratègica de convertir-lo en «el primer partit de la dreta» i

²³³ Ferran Gallego, «De la divina sorpresa a la diabòlica normalidad. Treinta años de Frente Nacional en Francia», *Historia Social*, n° 46, 2003, pp. 113-136, pp. 133-134.

²³⁴ Ferran Gallego, «El Frente Nacional francés. De la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)», *Tiempo Devorado. Revista de Historia Actual*, n° 1, 2017, pp. 5-38. p. 17.

²³⁵ Ferran Gallego, «De la divina sorpresa a la diabòlica normalidad. Treinta años de Frente Nacional en Francia», *Historia Social*, n° 46, 2003, pp. 113-136, p. 134.

²³⁶ Jean-Paul Gautier, *Les extrêmes droites en France. De la traversée du désert à l'ascension du Front national (de 1945 à nos jours)*, 2a ed., Éditions Syllepse, París, 2017, pp. 389-390.

²³⁷ *Ibidem*, pp. 390-391.

intentar dominar l'espai nacional-populista dins el sistema²³⁸. Allà és quan Mégret es va adonar que la figura autoritària de Le Pen entorpia el futur del Front, però se sabia que es negaria rotundament a abandonar la seva identitat doctrinal i el seu personatge antisistema²³⁹, resultant en una escissió en 1998 on Mégret va crear el seu propi partit Moviment Nacional i Le Pen continuava mantenint el control sense perdre suport, ja que els seus membres preferien mantenir una postura antisistema en lloc d'una estratègia de normalització. Les eleccions europees de 1999 van donar com a resultat una debilitació dels dos partits però el moviment Mégret va decaure ràpidament²⁴⁰, fet que confirmava la centralitat de Le Pen dins l'extrema-dreta francesa.

4.6. LA INESTABILITAT DEL FRONT NACIONAL: ANYS DOS-MIL

Els següents i últims anys de Le Pen representen tant «el zenit com el nadir del repte electoral de Jean-Marie Le Pen»²⁴¹. Durant les eleccions de 2002, es va presenciar un xoc a França quan Le Pen arriba a la segona volta contra Jacques Chirac amb un 16,9% dels vots, derrotant el candidat socialista Lionel Jospin²⁴².

L'èxit de Le Pen el 2002 no va ser necessàriament el resultat d'un augment espectacular del suport a l'extrema-dreta, sinó més aviat la conseqüència de la fragmentació política a l'esquerra i l'abstenció generalitzada dels votants. James Shields assenyala que «el resultat de les eleccions del 2002 no va ser determinat per un augment decisiu del vot de l'extrema-dreta, sinó per una caiguda desastrosa del vot socialista»²⁴³. El Partit Socialista es va debilitar per les divisions entre candidats d'esquerres, mentre que l'abstenció va arribar a nivells alts. Al mateix temps, Le Pen seguia monopolitzant el seu discurs que dominava cada vegada més el debat públic. A més a més, coincidint amb els atemptats de l'11 de setembre de 2001 que van intensificar el racisme i la islamofòbia, Le Pen va aprofitar per destacar la importància de la llei i l'ordre²⁴⁴.

²³⁸ Ferran Gallego, «El Frente Nacional francés. De la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)», *Tiempo Devorado. Revista de Historia Actual*, nº 1, 2017, pp. 5-38, p. 15.

²³⁹ *Ibidem*, p. 17.

²⁴⁰ Ferran Gallego, «De la divina sorpresa a la diabólica normalidad. Treinta años de Frente Nacional en Francia», *Historia Social*, nº 46, 2003, pp. 113-136, pp. 135-136.

²⁴¹ James Shields, «The Far Right Vote in France: From Consolidation to Collapse», *French Politics, Culture & Society*, vol. 28, nº 1, Berghahn Books, 2010, pp. 25-45, p. 25.

²⁴² *Ídem*.

²⁴³ James Shields, «The Far Right Vote in France: From Consolidation to Collapse», *French Politics, Culture & Society*, vol. 28, nº 1, Berghahn Books, 2010, pp. 25-45, p. 31.

²⁴⁴ *Ibidem*, p. 29.

El Front Nacional va atraure el suport de «d'obrers, administratius de classe obrera, autònoms, aturats, botiguers i artesans»²⁴⁵, cosa que demostra que el vot d'extrema-dreta ja no es limitava a grups extremistes marginals. El programa de Le Pen se seguia centrant en polítiques de preferència nacional afavorint els ciutadans francesos en llocs de treball, benestar social i habitatge, juntament amb promeses de controls d'immigració més durs i una policia més forta. Tot i així persistia la idea del votant lepenista com a protesta als partits *mainstream* i no per afiliació a la ideologia lepenista.

Tot i semblar que el partit lepenista apuntava a un altre èxit per les pròximes eleccions del 2007 el seu suport es va esfondrar fins al 10,4%, cosa que plantejava preguntes sobre si l'FN disminuïa permanentment o simplement patia un revés temporal. La principal raó d'aquest declivi va ser l'estratègia de Nicolas Sarkozy, que va aconseguir emportar-se gran part de l'electorat d'extrema-dreta. Sarkozy va adoptar temes tradicionalment associats amb l'FN, fent campanya sobre «lleï i ordre, autoritat, identitat nacional, control de la immigració, treball dur, impostos més baixos, mèrit i moralitat»²⁴⁶. James Shields descriu l'enfocament de Sarkozy com «Treball, Família, Pàtria» (lema oficial de la França de Vichy, que substituïa el de Llibertat, Igualtat, Fraternitat²⁴⁷, vegeu també la [pàgina 18](#)) amb una cara respectable²⁴⁸, fent ressò directament de la retòrica nacionalista històricament associada amb Le Pen. En legitimar moltes preocupacions de l'FN mentre es presentava com un candidat convencional creïble, Sarkozy va arribar a convèncer molts exvotants de Le Pen que votar per la dreta convencional era més efectiu políticament que donar suport a l'FN.

El declivi electoral de l'FN després del 2007 no va significar necessàriament la desaparició de les idees d'extrema-dreta a França. En canvi, molts dels temes de Le Pen van ser absorbits pel discurs polític dominant provocant una gran pèrdua de representació i lideratge. Així i tot, les preocupacions sobre la immigració, la identitat nacional i la seguretat segueixen sent influents en la política francesa, que neixen de la influència ideològica de l'extrema-dreta. Els anys següents mostren «l'inici d'un declivi irrevocable»²⁴⁹, encara que el partit mantenia una certa presència electoral, va entrar en una fase d'estancament i marginalitat, agreujada per conflictes interns i per l'estratègia de Nicolas Sarkozy. A això se li afegeix un problema clau:

²⁴⁵ *Idem.*

²⁴⁶ *Ibidem*, p. 35.

²⁴⁷ *Les trois couleurs. Guerre 1939-1945. Le cahier de la famille: rebut a l'école, ricorda els valors del règim petainista (treball, família, pàtria)*, quadern escolar de propaganda, França, 1940-1945, col·lecció privada.

²⁴⁸ *Idem.*

²⁴⁹ Ferran Gallego, «El Frente Nacional francés. De la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)», *Tiempo Devorado. Revista de Historia Actual*, nº 1, 2017, pp. 5-38. p. 23

la fragilitat financera i organitzativa del partit. Davant d'aquesta crisi, sorgeix Marine Le Pen, impulsant un «relleu generacional» i una «mutació de llenguatge» destinada a renovar la imatge de l'FN, integrar referències republicanes i assegurar-ne la supervivència política, coincidint amb la crisi econòmica iniciada el 2008, i obrint noves oportunitats per al nacional-populisme²⁵⁰.

²⁵⁰ *Ibidem*, p. 24.

CONCLUSIONS

ESPAI ELECTORAL: EL VOT, EL DISCURS I LA REPRESENTACIÓ POLÍTICA LEPENISTA

El creixement del Front Nacional durant els anys vuitanta va marcar el retorn de l'extrema-dreta (o dreta radical segons Gabriel Goodliffe) amb una forta presència política i social, després de dècades d'influència limitada. A diferència d'altres grups, partits o moviments d'aquesta branca, l'FN va aconseguir mantenir un suport entre la «petita burgesia independent» i la classe treballadora, convertint-se, durant les eleccions de 1995 i 2002, en el partit més popular entre la classe treballadora²⁵¹. Aquesta transformació en l'electorat es pot entendre com una variació estratègica del discurs frontista. Durant els anys vuitanta va adoptar un enfocament ultraliberal inspirat en el reaganisme defensant la privatització, la reducció de l'Estat i la limitació del dret a vaga²⁵². Amb el temps, el partit orientava el seu discurs cap a la qüestió identitària i la immigració a través del concepte de «preferència nacional»²⁵³, que es convertia en el lema central lepenista amb l'argument que la immigració era la causa de l'atur, de la inseguretat i de la «destrucció de la identitat francesa»²⁵⁴. El Front Nacional va desenvolupar, doncs, una concepció ètnica de la nació, oposada als valors universalistes i als drets de l'home, que pel partit eren els causants d'afavorir el cosmopolitisme i la desaparició de les identitats nacionals.

El seu desenvolupament electoral el podem dividir en tres etapes: en primer lloc, es troba en una marginalitat política des de la seva fundació en 1973 fins als principis dels anys vuitanta. En segon lloc, comença a guanyar suport, entre les eleccions europees de 1984 i les presidencials de 1988, per part de la «classe mitjana i classe mitjana-baixa» decebuda per les polítiques econòmiques socialistes i pels partits *mainstream* de dreta²⁵⁵. En tercer i últim lloc, el canvi més radical ocorre després de les eleccions parlamentàries de 1993: malgrat perdre part de l'electorat «burgès» i «petit burgès» que desviava el seu vot cap als partits conservadors de dreta com el RPR o l'UDF, va guanyar més vots per part de la classe

²⁵¹ Gabriel Goodliffe, *The Resurgence of the Radical Right in France: From Boulangisme to the Front National*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, p. 22.

²⁵² Jean-Paul Gautier, *Les extrêmes droites en France. De la traversée du désert à l'ascension du Front national (de 1945 à nos jours)*, 2a ed., Éditions Syllepse, Paris, 2017, p. 374

²⁵³ *Ibidem*, p. 375.

²⁵⁴ *Ibidem*, p. 376.

²⁵⁵ Gabriel Goodliffe, *The Resurgence of the Radical Right in France: From Boulangisme to the Front National*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, p. 24.

treballadora que en un passat donava suport a l'esquerra²⁵⁶. El vot del treballador va seguir creixent durant els anys noranta, representant entre el 20 i el 25% dels vots frontistes i convertint-se en l'electorat més gran i important del partit, fins i tot després del declivi electoral l'any 2007²⁵⁷. L'FN també va acaparar bastants vots dels aturats, principalment aquells afectats pel tancament de fàbriques i la desindustrialització de finals dels anys setanta²⁵⁸.

Com explica Cas Mudde, partits d'ultradreta com el Front Nacional es van convertir en «partits obrers»²⁵⁹, ja que molts treballadors blancs se sentien «abandonats i fins i tot traïts pels partits socialdemòcrates». Aquesta pèrdua de suport als partits socialdemòcrates es relaciona amb l'adopció d'una «tercera via» que implicava no només acceptar l'economia del mercat, sinó també defensar uns «valors cosmopolites»²⁶⁰. Mudde destaca també que a mesura que l'FN va guanyar èxit electoral, la seva base social es va tornar més heterogènia, dividint-se en diferents grups: «des de la classe més treballadora més esquerrana (vegeu també la [pàgina 37](#)) i lepenista fins als *ninis* amorfs o els ex-votants de dretes majoritàriament provinents de la petita burgesia»²⁶¹. També s'ha definit aquest electorat entre dos tipus de vot: el de suport o el de protesta²⁶², aquest últim sent més un vot per reivindicar contrarietat als altres partits.

EL LEPENISME EN L'EXTREMA-DRETA HISTÒRICA

El lepenisme és el resultat d'una mescla d'influències ideològiques més que una ideologia original. Segons Pierre Milza, es tracta d'una «barreja de neofeixisme, de conservadorisme contrarevolucionari i de nacional-populisme», massa composta com per crear una nova cultura política. El pilar del partit es basa principalment en «el carisma del líder» i sobre l'organització del partit com a «contra-societat», fet que explica com el lepenisme s'ha instal·lat com «una força política» en la societat francesa²⁶³.

²⁵⁶ *Ídem*.

²⁵⁷ Gabriel Goodliffe, *The Resurgence of the Radical Right in France: From Boulangisme to the Front National*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, p. 25.

²⁵⁸ *Ibidem*, p. 31.

²⁵⁹ Cas Mudde, *Ultradreta*, traducció d'Octavi Gil Pujol, Edicions Saldonar, Barcelona, 2020 (publicació original 2019), p. 105.

²⁶⁰ *Ibidem*, p. 106.

²⁶¹ *Ídem*.

²⁶² *Ídem*.

²⁶³ Pierre Milza, «Le Front national crée-t-il une culture politique ?», *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, n° 44, Presses de Sciences Po, Paris, 1994, pp. 39-44, p. 39.

En el moment de la seva fundació, el Front Nacional tenia una matriu ideològica clarament identificable: «la del feixisme francès», provocada per la unió de diferents corrents d'extrema-dreta (nacionalistes, catòlics integristes, poujadistes i colonialistes) marcada per la proximitat històrica amb el règim de Vichy i les guerres colonials²⁶⁴. «El component feixista era l'element unificador i el motor d'aquell partit»²⁶⁵, fet que explica la seva coherència inicial i la seva capacitat d'agregació política dins d'un espai ideològic fragmentat.

Amb el temps, Le Pen va allunyar a poc a poc les idees feixistes i neofeixistes del seu partit, tot i que conservava certs elements simbòlics i militants «nostàlgics de l'Ordre Nouveau hitlerià» que s'apropaven més a la idea d'un règim totalitari²⁶⁶. El que sí que es va mantenir central en la formació ideològica del lepenisme va ser la tradició contrarevolucionària i vichysta, fundada sobre la idea d'un «ordre natural», el rebuig de l'igualitarisme i la defensa d'un «estat fort» limitat a les seves funcions bàsiques²⁶⁷. Le Pen «va ser qualificat de feixista per la premsa d'esquerra», però Pierre-André Taguieff proposa que el corrent lepenista s'apropa més a un «nacional-populisme», fruit de la fusió de diferents corrents de la dreta radical francesa ja esmentats²⁶⁸. El nacional-populisme de Jean-Marie Le Pen representa una síntesi més duradora mitjançant l'enfocament popular amb la defensa del poble contra les elits o contra aquells que representen una amenaça de la identitat nacional.

En conclusió, l'estudi del lepenisme posa en evidència que hi ha una continuïtat històrica en l'extrema-dreta francesa des dels corrents contrarevolucionaris als valors de 1789 fins als nous corrents contemporanis del nacional-populisme. Encara que s'ha reformulat, transformat i adaptat, durant més de dos segles, han persistit en la trajectòria de l'extrema-dreta, elements comuns com el rebuig de l'universalisme republicà, la defensa d'una comunitat nacional homogènia i un enemic en comú que causa la decadència de la nació. Jean-Marie Le Pen va aconseguir reunir diferents grups i crear un projecte polític adaptat a una França republicana i democràtica. Així, el lepenisme apareix com un corrent renovat d'una cultura política arrelada en la història francesa, adaptant-se als nous contextos socials, polítics i econòmics i incorporant-se dins el sistema polític francès.

²⁶⁴ Enzo Traverso, *Las nuevas caras de la derecha*, traducció d'Horacio Pons, Siglo Veintiuno Editores, Buenos Aires, 2018, p. 19.

²⁶⁵ *Ibidem*, p. 20.

²⁶⁶ Pierre Milza, «Le Front national crée-t-il une culture politique ?», *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, n° 44, Presses de Sciences Po, París, 1994, pp. 39-44, p. 40.

²⁶⁷ *Ibidem*, p. 41.

²⁶⁸ Michel Winock, «Populismes français», *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, núm. 56, 1997, p. 77-91, p. 88.

BIBLIOGRAFIA

FONTS PRIMÀRIES

Barrès, M. (1899). *La terre et les morts: Sur quelles réalités fonder la conscience française*. La Patrie française. Troisième Conférence. Internet Archive.

Bardèche, M. (2003). *Nuremberg ou la terre promise*. Éditions de l'AAARGH. (Obra original publicada en 1948).

L'Œuvre. (1916, 25 de maig). Núm. 246, any 13. Bibliothèque nationale de France, Gallica. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k4616496n>

Les trois couleurs. Guerre 1939–1945. Le cahier de la famille [Pancarta de propaganda escolar del règim de Vichy]. (1940–1945). Col·lecció privada.

Ministère de la Culture. (s. f.). *FranceArchives, portail national des archives*. <https://francearchives.gouv.fr>

Ministère du Travail et des Solidarités & Ministère de la Santé, des Familles, de l'Autonomie et des Personnes handicapées. (s. f.). *Les pupilles de l'État*. Gouvernement français. <https://solidarites.gouv.fr>

FONTS SECUNDÀRIES

Bar-On, Tamir. (2012). The French New Right's Quest for Alternative Modernity. *Journal of Comparative Fascist Studies*. 1. 18-52. 10.1163/221162512X631198.

Bar-On, Tamir. (2014). The French New Right Neither Right, nor Left?. *Journal for the Study of Radicalism*. 8. 1-44. 10.14321/jstudradi.8.1.0001.

Camus, J.-Y., Lebourg, N., & Todd, J. M. (2017). *Far-right politics in Europe* (J.M. Todd, Trad.). The Belknap Press of Harvard University Press. (Obra original publicada en 2015).

Casadio, M. C. (2014). The New Right and Metapolitics in France and Italy. *Journal for the Study of Radicalism*, 8(1), 45–86. <https://doi.org/10.14321/jstudradi.8.1.0045>

Chebel d'Appollonia, A. (1988) *L'extrême-droite en France: De Maurras à Le Pen*. Éditions Complexe.

Chevarin A. (2023, 28 de juny). *Les Utopiques: vocabulaire de l'extrême-droite, nos mots et leurs mots. Expressions Solidaires*, (108). Extracte de *Les Utopiques* (n° 20), *L'extrême-droite, mieux la connaître pour mieux la combattre*, Éditions Syllepse.

Cohn, N. (1969). *Warrant for genocide: The myth of the Jewish world-conspiracy and the Protocols of the Elders of Zion*. Harper Torchbooks.

Dard, O. (2005). *Voyage au cœur de l'OAS*. Perrin.

Eatwell, R., & Goodwin, M. (2018). *National populism: The revolt against liberal democracy*. Penguin.

Fernández García, A. B. (2019). *Los partidos populistas en Europa Occidental: Características y escenarios electorales favorables* (Tesis doctoral). Universidad de Granada. <https://hdl.handle.net/10481/54736>

Gallego, F. (2011) *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*, Barcelona. Debolsillo 2011 (Obra original publicada en 2004). Internet Archive.

Gallego, F. (2019). El Frente Nacional. La estrategia falangista en la crisis final de la II República. En F. Gallego (Coord.), *Socialismo, sindicalismo, antifascismo: Ensayos sobre la crisis del siglo XX*. El Viejo Topo.

Gallego Margaleff, F. (2003). De la “divina sorpresa” a la diabólica normalidad. *Historia Social*, 46, 113–136.

Gallego Margaleff, F. (2017). El Frente Nacional francés. De la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014). *Tiempo Devorado*, 4(1), 5–38. <https://doi.org/10.5565/rev/tdevorado.98>

Gautier, J-P. (2017). *Les extrêmes droites en France. De la traversée du désert à l'ascension du Front national (de 1945 à nos jours)*, (2e éd. rev. et augm.). Syllepse.

Goodliffe, G. (2012). *The resurgence of the radical right in France: From Boulangisme to the Front National*. Cambridge University Press.

Griffin, Roger. (2000). Interregnum or endgame? The radical right in the ‘post-fascist’ era. *Journal of Political Ideologies*, 5(2), 163-178. <https://doi.org/10.1080/713682938>

Hafez, F. (2015). The Refugee Crisis and Islamophobia. *Insight Turkey*, 17(4), 19–26. <http://www.jstor.org/stable/26299750>

Kallis, A. (2015). Islamophobia in Europe: The Radical Right and the Mainstream. *Insight Turkey*, 17(4), 27–37. <http://www.jstor.org/stable/26299751>

Kauffmann, G. (2016). The Origins of the National Front. *Pouvoirs*, N° 157(2), 5-15. <https://doi.org/10.3917/e.pouv.157.0005>.

Kauffmann, G. (2023). Le père de tous les fascismes? Le Barrès de Zeev Sternhell. En A. Compagnon (Ed.), *À l'ombre de Maurice Barrès*. Gallimard.

Lebourg, N. (2010) *Le monde vu de la plus extrême droite: Du fascisme au nationalisme-révolutionnaire*. Presses universitaires de Perpignan.

Lémonon, M. (1982). Gobineau, père du racisme? La diffusion en Allemagne des idées de Gobineau sur les races. *Recherches germaniques*, (12), 78-108. <https://doi.org/10.3406/reger.1982.1032>

Luzzatto, S. (2026). *El primer fascista: La fascinante vida y el oscuro legado del marqués de Morès* (M. Figueras, Trad.). Editorial Pasado y Presente.

Milza, P. (1991) *Fascisme français. Passé et présent*. Flammarion.

Milza, P. (1994). Le Front national crée-t-il une culture politique? *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, (44), 39-44. <https://doi.org/10.3406/xxs.1994.3109>

Mosse, G.L. (1964). *The crisis of German ideology: Intellectual origins of the Third Reich*. Grosset & Dunlap.

Mudde, C. (2020). *Ultradreta. Decàleg per entendre d'on ve i on va l'onada que amenaça la democràcia* (O. Gil Pujol, Trad.). Edicions Saldonar (Obra original publicada en 2019).

Mudde, C. (2007). *The populist radical right parties in Europe*. Cambridge University Press.

Nahoum-Grappe, V. (2024, juny). *L'extrême droite française en chaleur*. Revue Esprit. <https://esprit.presse.fr/actualites/veronique-nahoum-grappe/l-extreme-droite-francaise-en-chaleur-45355>

Navet, G. (1992). Le Cercle Proudhon (1911–1914). Entre le syndicalisme révolutionnaire et l'Action française. *Mil neuf cent. Revue d'histoire intellectuelle*, (10), 46–63. <https://doi.org/10.3406/mcm.1992.1057>

Passmore, K. (2013). *The right in France from the Third Republic to Vichy*. Oxford University Press.

Pubill Brugués, J. (2023). Reordenar la sociedad. George Valois y la crisis de lo social en el advenimiento de las masas (1898-1928), *Historia Social*, (106), 19-36. <https://doi.org/10.70794/hs.103137>

Pubill Brugues, J. (2021). Por todos los medios. Subversión y golpe de fuerza en la contrarrevolución. Las experiencias de Georges Valois (1906-1928). *Historia Constitucional*, (22), 883-905. [10.17811/hc.v0i22.695](https://doi.org/10.17811/hc.v0i22.695)

Rémond, R. (1982). *Les droites en France*. Aubier.

Shurts, S. (2017). *Resentment and the right: French intellectual identity reimagined, 1898–2000*. University of Delaware Press.

Shields, J. (2010). The Far Right Vote in France: From Consolidation to Collapse? *French Politics, Culture & Society*, 28(1), 25–45. <http://www.jstor.org/stable/42843636>

Sternhell, Z. (1972). *Maurice Barrès et le nationalisme français*. Cahiers de la Fondation nationale des sciences politiques. Armand Colin.

Sternhell, Z. (1983). *Ni droite ni gauche: L'idéologie fasciste en France*. Seuil.

Taguieff, P.-A. (2015). *La vague complotiste contemporaine: Un défi majeur* (Les études du CRIF, n°37). Conseil représentatif des institutions juives de France (CRIF).

Thomas, J. (2017) Jean-Marie Le Pen et la SERP: le disque de musique au service d'une pratique politique. *Volume ! La revue des musiques populaires*, 14(1), 85–101. <https://doi.org/10.4000/volume.5370>

Traverso, E. (2018). *Las nuevas caras de la derecha* (H. Pons, Trad.). Siglo Veintiuno Editores. (Obra original publicada en 2017).

Traverso, E. (2019). *The Jewish question: History of a Marxist debate* (B. Gibbons, Trad.). Brill.

Traverso, E. (2019). *The New Faces of Fascism: Populism and the Far Right* (D. Broder, Trad.). (Obra original publicada en 2017).

Waldman, G. (2018). Medio siglo de movimientos estudiantiles. El impacto de 1968. *Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales*, 63(234), 419–424. [10.22201/fcpys.2448492xe.2018.234.65793](https://doi.org/10.22201/fcpys.2448492xe.2018.234.65793)

Winock, M. (1997). Populismes français. *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, (56), 77–91. <https://doi.org/10.3406/xxs.1997.4492>

Winock, M. (2023). L'inventeur du nationalisme français. En A. Compagnon (Ed.), *À l'ombre de Maurice Barrès*. Gallimard.

Winock, M., & Azéma, J.-P. (1994). *Histoire de l'extrême droite en France*. Seuil.

Winock, M. (2023). L'inventeur du nationalisme français. En A. Compagnon (Ed.), *À l'ombre de Maurice Barrès*. Gallimard.

ANNEXOS

Annex 1

voisés.

L'ŒUVRE
DIT
CE QUE
PENSE

TOUT

HAUT
LE MONDE
BAS